Slovenský archív sociálnych dát SASD – možnosti infraštruktúry pre výskum v sociálnych vedách

Miroslav Tížik – Miloslav Bahna[1]
Katedra sociológie FF UK, Bratislava
Sociologický ústav SAV, Bratislava

Slovak Archive of Social Data SASD – Infrastructural Resources for Research in Social Sciences. The paper deals with the topic of data archiving in the social sciences. It illustrates the positive influence of archiving on the methodological standards and innovation of research, which is based on knowledge gained from previously carried out research. The study proceeds with the history of the world-wide social sciences archive infrastructure and presents the Slovak Archive of Social Data (SASD, http:// sasd.fphil.uniba.sk or http:// sasd.sav.sk). It further analyses the importance of data archiving for the participation in cross-national comparative surveys and points to the possibilities that archiving infrastructure offers when solving methodological issues in cross-country research. The conclusion outlines the further development of the Slovak Archive of Social Data – expansion of the archive and the cataloguing of existing research where it appeals to a culture of data sharing.
Sociológia 2006, Vol. 38 (No. 5: 415-453)

Key words: *data archiving; social sciences data archiving; data archives; cross-national research; Slovak Archive of Social Data; SASD*

Infraštruktúra sociologických výskumov a význam archivácie dát

Spoločenské vedy narábajú s rôznymi zdrojmi dát, medzi ktorými sú v súčasnosti najčastejšie využívané, okrem štatistických údajov zo sčítaní obyvateľstva, najmä reprezentatívne výskumy vybraných cieľových populácií. Najmä od roku 1993, keď sa prejavil rastúci záujem o sociologické výskumy, je slovenská spoločnosť a vedecká obec konfrontovaná so záplavou výsledkov rôznych druhov prieskumov verejnej mienky, reprezentatívnych výskumov, marketingových prieskumov, ankiet a kvantitatívnych výskumov vybraných skupín. Vážnym problémom je, že kvalita množstva takýchto prieskumov je sporná a všeobecne takmer neexistujú využiteľné informácie o ich charaktere, cieľoch, presnosti, veľkosti vzorky, reprezentativite a type výberu vzorky a o možnostiach interpretácie dát. Neprehľadnosť do kvality dát priniesla aj „premedializácia" údajov z rôznych prieskumov verejnej mienky. Orientácia v mediálne prezentovaných výsledkoch je zložitá, často nie je jasné, ani aká otázka bola vo výskume položená, alebo či je použitá vzorka reprezentatívna a podobne, čo znižuje možnosti ďalšej práce

[1] Korešpondencia: Mgr. Miroslav Tížik, PhD., Katedra sociológie FF UK, Gondova 6, 818 01 Bratislava, Slovenská republika. Tel.: +421-2-5924 4149, fax: +421-2-5996 6016, e-mail: tizik@fphil.uniba.sk, Ing. Mgr. Miloslav Bahna, Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava 1, Slovenská republika. Tel.: +421-2-5296 4355, klapka 108, fax: +421-2-5296 1312, e-mail: miloslav.bahna@savba.sk

a interpretácie takto zverejňovaných výstupov[2]. Jedným z vážnych dôsledkov takto nedostatočne spracovaných a prezentovaných výsledkov je, že po počiatočnom nekritickom záujme o sociologické výskumy sa začala prejavovať rastúca nespokojnosť s ich výsledkami a dôvera v ich hodnovernosť. Neprehľadné výstupy a dezinterpretácie výsledkov sa stali aj dôležitým nástrojom politického boja, keď politici a politické strany viackrát (aj účelovo) napádali a spochybňovali výsledky výskumov, najmä v súvislosti s výskumami volebných preferencií. Na tento problém vo vzťahu sociológov, inštitúcií výskumu, médií, politikou a verejnosťou vo svojej štúdii upozorňujú V. Krivý a O. Gyárfášová (2004), ktorí opísali viaceré prípady spochybňovania hodnovernosti a významu sociologických výskumov. Okrem iného upozornili aj na dôsledky politizácie a škandalizovania výskumov, na riziká pre samotné výskumy, najmä rastúcu neochotu respondentov odpovedať v sociologických prieskumoch, a to nielen na tie otázky, ktoré majú politické zameranie[3].

Nie každý výskumník však realizuje vlastný reprezentatívny výskum, ktorý je okrem teoretickej a metodologickej náročnosti aj veľmi drahý. Pre individuálneho výskumníka je realizácia reprezentatívneho prieskumu takmer neriešiteľný problém. V mnohých prípadoch je výskumník odkázaný na prácu s už zozbieranými dátami alebo na už spracované a publikované výstupy z výskumov. Najmä z tohto dôvodu je pre rozvoj sociálnych vied a zvyšovanie kvality vzdelávania v spoločenských vedách dôležitá kvalitná infraštruktúra, poskytujúca základné zdroje kvalitných dát s primerane spracovaným opisom už realizovaných výskumov. Pri práci s kvantitatívnymi sociálnymi dátami je dôležité zabezpečenie ich kvality a štandardnosti, čo sú základné predpoklady ich použitia pri porovnávaní rôznych skúmaných jednotiek (súborov) alebo toho istého okruhu tém a otázok v čase.

Archívy sociálnych dát ako dôležitý zdroj informácií

Pre potreby zložitejších výskumov je dôležité opierať sa o rôzne zdroje dát, zvyčajne zozbieraných rôznymi výskumníkmi alebo rôznymi inštitúciami. Predpokladom realizácie kvalitných a zložitejších výskumov a analýz je preto kvalitná

[2] Ako príklad zlej praxe slovenských novinárov pri citovaní sociologických výskumov môže slúžiť práca autora s reprezentatívnym výskumom ISSP Family and Changing Gender Roles III z roku 2002 v príspevku SME (2006). V texte nie je uvedený správny názov výskumu, nie je spomenuté, kto výskum realizoval a ani to, či bola vzorka reprezentatívna a aký bol jej rozsah. Taktiež pri opise výsledkov nie je citovaná otázka tak, ako bola položená respondentom.

[3] Pred voľbami v roku 2006 napríklad strana Aliancia nového občana ANO obvinila agentúru MVK, že manipulovala výsledky dvoch prieskumov volebných preferencií v prospech Slobodného fóra SF. Strana ANO z tohto dôvodu podala trestné oznámenie na neznámeho páchateľa. Pri tejto príležitosti taktiež spochybnili prácu agentúry, keď sa vyjadrili, že vedenie agentúry MVK ponúklo možnosť „v prípade dobrej dohody" meniť výsledky výskumov. Na druhej strane spochybňujú hodnovernosť prieskumov aj zástupcovia niektorých mimovládnych organizácii, keď napríklad v súvislosti s prezidentskými voľbami G. Šípoš (Slovak Press Watch http://spw.blog.sme.sk), ktorý sa na svojej internetovej stránke deklaruje ako nezávislý strážca mediálneho diskurzu, označil vierohodnosť prieskumov za „labilnú" a navrhuje využívanie „alternatívnych nezávislých zdrojov predpovedí" vo forme reportáží z kampaní kandidátov a strán k reprezentatívnym prieskumom.

infraštruktúra výskumu. Bežne sa pod infraštruktúrou výskumu rozumie súbor zariadení a zdrojov, ktoré poskytujú služby pre základný výskum. V oblasti empirického výskumu sú to predovšetkým knižnice a archívy dokumentov, rôzne informačné centrá a databázy, metodologické zázemie výskumu, výukové centrá pre postgraduálne vzdelávanie, analytické služby, niektoré programy výskumov a archívy sociálnych dát. (Krejčí, J., 2002a) Najmä na základe rastu množstva realizovaných výskumov a rastúceho všeobecného záujmu o výsledky takýchto výskumov rastie dôležitosť budovania primeranej infraštruktúry sociologických výskumov, ktorých sú centrá dátových služieb významnou súčasťou. Vo svete sa postupne rozšírili dva typy archívov sociálnych dát – archívy kvantitatívnych sociálnych dát a archívy kvalitatívnych sociálnych dát. Charakteristike špecifík a využitia oboch druhov archívov v medzinárodnom kontexte a v prostredí Českej republiky sa dlhodobo venuje český sociológ J. Krejčí (2002a, 2002b), v celoeurópskom meradle je dôležitým zdrojom informácií Centrálny archív sociálnych dát v Nemecku – ZA. (Hausstein, B., 2001)[4] Z dôvodu neexistencie základov archívu kvalitatívnych dát na Slovensku a previazanosti úzkej skupiny špecialistov na kvalitatívnu metodológiu v sociálnych vedách na archívy v Českej republike (Český archiv kvalitativních dat a dokumentů (www.fss.muni.cz/qarchiv) a Digitální archiv měkkých dat MEDARD (http://medard.soc.cas.cz/)) bude táto analýza zameraná najmä na podmienky budovania infraštruktúry pre kvantitatívne výskumy v spoločenských vedách.

Elektronizácia archívov sociálnych dát súvisí najmä s rozvojom nových informačných a komunikačných prostriedkov. Dynamické zmeny vo vývoji informačných technológií, nosičov archivovaných dát zároveň zvyšujú tlak na vytváranie štandardných a ľahko transformovateľných dát. Kontinuálny rozvoj systému archivácie môže zabrániť znehodnoteniu archivovaných dát a informácií, ktoré vzniká často len z dôvodu neprispôsobenia formátu archivovaných dát a nosičov dát a informácií o výskumoch najrozšírenejším dostupným technickým prostriedkom.

Archívy dát ako výskumná infraštruktúra

V súčasnosti najmä s rastúcou mierou medzinárodnej spolupráce rastie význam kvalitnej infraštruktúry na úrovni jednotlivých krajín, najmä ako zdroja štandardizovaných a porovnateľných dát určených aj pre potreby zložitejších a dlhodobých medzinárodných komparácií. Infraštruktúra vytvára podmienky pre komunikáciu medzi vedcami navzájom a medzi vedou a spoločnosťou a prispieva k harmonizácii a štandardizácii výskumných postupov, ktoré sú potrebné pre zabezpečenie porovnateľnosti výsledkov. (Krejčí, J., 2002a) Dôležitým prínosom

[4] V texte uvedené odkazy na web stránky boli urobené ku koncu júla 2006. V tomto čase boli funkčné, s údajmi uvádzanými v texte.

kvalitnej infraštruktúry a systematickej archivácie je znižovanie nákladov pri príprave analýz, výskumných správ a štúdií. Efektivita použitých verejných prostriedkov sa zvyšuje práve viacnásobným a dlhodobým používaním základných dát z výskumov. Existencia verejne prístupného archívu umožňuje dôkladnejšiu a efektívnejšiu verejnú kontrolu nad kvalitou dát a vytvára tlak na zvyšovanie kvality výskumov. Verejne prístupné a využiteľné dáta a informácie zároveň podporujú zvyšovanie kvality a efektivity výučby na vysokých školách a akademických pracoviskách. V prípade slovenskej a českej sociológie sa množstvo dát z výskumov spred roka 1990 stratilo pravdepodobne nenávratne len preto, lebo neboli včas z diernych štítkov pretransformované do elektronickej podoby, alebo boli pri zmene politického systému v roku 1989 zničené, stratené alebo rozobrané do osobných archívov zodpovedných riešiteľov. Bez primeranej a bohatej infraštruktúry, teda bez dostatočného množstva rôznych dát je len ťažko vytvoriť kvalitnú vedu o spoločnosti. Bez primeraných podmienok, možnosti kontrolovať, posudzovať a spochybňovať na základe použitých dát existujúce interpretácie a vysvetlenia nemožno vytvoriť vedecké spoločenstvo integrované základnými spoločnými pravidlami práce a princípom otvorenosti a kritickosti. Bez možnosti učiť sa na konkrétnych výstupoch z výskumov je len veľmi zložité zabezpečiť v procese prípravy sociálnych vedcov na univerzitách ich plnohodnotné vzdelanie a tréning praktických výskumníckych zručností. Bez možnosti využiť dostatočné množstvo aj alternatívnych dát spoločenské vedy nemôžu vstupovať do formovania verejných diskusií o charaktere a zmenách spoločnosti, a tak nemôžu zabrániť manipulácii a zavádzaniu verejnosti.

Vznik archívnych služieb v sociálnych vedách

Archívy sociálnych dát, ktoré sú v Severnej Amerike a v Európe budované od začiatku 60. rokov 20. storočia, sú už od ich počiatkov dôležitou súčasťou infraštruktúry sociálnych výskumov. Najstarší verejne prístupný archív bol koncom 50. rokov 20. storočia založený v americkom Roper Center, v Európe je najstarším nemecký archív v Kolíne nad Rýnom *Zentralarchiv für empirische Sozialforschung* (ZA), ktorý bol založený v roku 1960. (Krejčí, J., 2002b) Neskôr sa začalo budovanie archívov sociálnych dát vo viacerých vlnách vo väčšine európskych krajín. Prvú vlnu tvorili archívy založené vo Veľkej Británii (1967) a v Nórsku (1971). Taliansko malo vytvorenú podobnú inštitúciu už v roku 1970, súčasný archív bol založený až v roku 1999. K prvej vlne možno zaradiť aj archív v Španielsku, kde bol prvý archív založený v roku 1977. Spomedzi vtedajších socialistických krajín sa podarilo vybudovať archív sociálnych dát v Maďarsku. Konzorcium dátového archívu TÁRKI, ktoré bolo založené v roku 1985, má odvtedy sídlo v Budapešti. Ďalšie významné archívy v západnej a južnej Európe boli

založené až v druhej vlne, po roku 1990. Boli to napríklad archívy vo Švajčiarsku (1992) a v Dánsku (1993). Koncom 90. rokov sa rozbehla tretia vlna, ktorej súčasťou bolo aj zakladanie archívov sociálnych dát v bývalých postkomunistických krajinách. V tomto období boli vytvorené archívy napríklad v Belgicku (1998), v Grécku (1998) a vo Fínsku (1999). V Estónsku bol archív sociálnych dát založený v roku 1996, v Slovinsku v roku 1997, v Českej republike v roku 1998, v Poľsku v roku 2003, v Rumunsku v roku 2001, v Rusku 2000. Slovensko sa projektmi verejne prístupných archívov sociálnych dát zaradilo až do zatiaľ poslednej vlny, keďže prvé verejne prístupné archivované dáta boli zverejnené až v roku 2003 (zoznam archívov a ich adries je uvedený v tabuľke č. 1).

Tabuľka č. 1: **V súčasnosti pôsobiace najvýznamnejšie archívy sociálnych dát v Európe**

Názov archívu	Rok vzniku	Krajina	Web stránky	Poznámka
Dátový archív Sociologického ústavu SAV	2002-2005	Slovensko	www.sociologia.sav.sk/archiv/	Archivované reprezentatívne výskumy nie sú prístupné on-line
Slovenský archív sociálnych dát (SASD)	2003-2005	Slovensko	www.sasd.fphil.uniba.sk, www.sasd.sav.sk	Archivované dáta sú dostupné on-line, prostredníctvom internetového portálu archívu možnosť prezerať frekvencie odpovedí na jednotlivé položky
Data Archív Výskum Mládeže v SR (DAVM)	2006	Slovensko	www.vyskummladeze.sk	Archivované výskumy nie sú reprezentatívne pre populáciu SR
ADP Arhiv Druzboslovnih Podatkov	1997	Slovinsko	www.adp.fdv.uni-lj.si	
ADPSS-SOCIODATA Archivio Dati per le Scienze Sociali	1999 (1970)	Taliansko	www.sociologia.unimib.it /sociodata	
ADS Archiwum danych spolecznych	2003	Poľsko	www.ads.org.pl	
ARCES Archivo de Estudios Sociales	1977	Španielsko	www.cis.es	
ASEP/JDS Data Bank	1990	Španielsko	www.jdsurvey.net	Umožňuje v systéme NESSTAR analýzy aj údajov za SR z integrovaných súborov z EVS a WVS
BASS Belgian Archive for the Social Sciences	1998	Belgicko	http://bass.rspo.ucl.ac.be/ bass	
Réseau Quetelet		Francúzsko	http://www.centre.quetelet.cnrs.fr/	
CEPS/INSTEAD Centre for Population, Poverty and Public Policy Studies		Luxembursko	www.ceps.lu/	
DDA Danish Data Archive	1993	Dánsko	www.dda.dk	
ESSDA Estonian Social Science Data Archives	1996	Estónsko	http://psych.ut.ee/esta	
FSD Finnish Social Science Data Archive	1999	Fínsko	www.fsd.uta.fi	
ISSDA Irish Social Science Data Archive		Írsko	www.ucd.ie/issda	
NSD Norwegian Social Science Data Services	1971	Nórsko	www.nsd.uib.no	
RODA Romanian Social Data Archive	2001	Rumunsko	www.roda.ro/	

SDA Sociologický dátový archiv	1998	Česká republika	http://archiv.soc.cas.cz/	Obsahuje dáta z výskumov na vzorke populácie spoločného Československa
SDB Social Data Bank	1998	Grécko	www.ekke.gr/databank	
SIDOS Swiss information and data archive service for the social sciences	1992	Švajčiarsko	http://www.sidos.ch	
SOFIST – Russian Sociological Data Archive	2000	Rusko	http://sofist.socpol.ru	
SSD Swedish Social Science Data Service		Švédsko	www.ssd.gu.se	
Steinmetz Archive / NIWI, teraz DANS Data Archiving and Networked Services		Holandsko	http://niwi.knaw.nl, www.dans.knaw.nl	
TARKI Social Research Informatics Center, Budapest	1985	Maďarsko	www.tarki.hu	Obsahuje dáta a dokumentáciu aj za medzinárodné výskumy, na ktorých participovala SR
UKDA UK Data Archiv	1967	Veľká Británia	www.data-archive.ac.uk/	Obsahuje aj dáta a dokumentáciu z výskumov v Československu a v SR, obsahuje aj dátový súbor Post-communist Elections 1990-2002
WISDOM Wiener Institut für Socialwissen-schaftliche dokumentation und Methodik		Rakúsko	www.wisdom.at	Na stránkach archívu je skúšobne v systéme NESSTAR archivovaný aj dátový súbor za SR prebraný z SASD
ZA Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung	1960	Spolková republika Nemecko	www.gesis.org/ZA	Na stránkach archívu je možné analyzovať aj dátové súbory za Slovenskú republiku prostredníctvom systému NESSTAR –ZA Online Study Catalogue (ZACAT) – zacat.gesis.org

Zdroj: SASD (www.sasd.fphil.uniba.sk), vlastný výskum

Archívy sociálnych dát, ktoré postupne vznikajú vo všetkých krajinách Európy a v USA, majú za cieľ zhromažďovať elektronicky spracovateľné súbory dát z empirických výskumov a sprístupňovať ich pre ďalšie výskumy a analýzy. Okrem toho sú zdrojom dát, vedeckých informácií a umožňujú ďalšie použitie produktov skončených výskumných projektov. Ako uvádza Krejčí (2002a), mnohé archívy sociálnych dát okrem týchto hlavných cieľov ponúkajú viac ako len služby knižnice dátových súborov. Niektoré sa sústreďujú aj na všeobecnú podporu sekundárnej analýzy sociálnych dát, distribúciu dátových súborov, poskytujú ďalšie analytické služby, evidujú analytické publikácie, ponúkajú informačné služby o výskumoch, vytvárajú komunikačné kanály, podporujú rozvoj informačných technológií a poskytujú aj technickú a organizačnú podporu pre výnimočné výskumné projekty (medzinárodné komparatívne výskumy a dlhodobé národné projekty). V budúcnosti sa okrem poskytovania základných služieb archívy sociálnych dát môžu zamerať aj na rozvoj napríklad analytických služieb, prevádzkovanie knižníc analytických publikácií, na informačné služby a na vytváranie technickej podpory pre vynikajúce projekty, najmä medzinárodné a dlhodobé prieskumy. Základom infraštruktúry sociálnych výskumov vo väčšine európskych krajín, ale aj USA sú národné alebo iné špecializované archívy sociálnych dát. Väčšina z nich je postupne elektronizovaná a sprístupňovaná

prostredníctvom internetu. Hoci nie všetky elektronické archívy sociálnych dát sprístupňujú a distribuujú aj dátové súbory z výskumov, dôležité je, že slúžia ako katalógy realizovaných a archivovaných výskumov, o ktorých ponúkajú záujemcom štandardizovane spracované meta-dáta, teda „dáta o dátach“.

Podpora medzinárodnej spolupráce a technologických inovácií

V súčasnosti s rozvojom internetu a sietí archívov, ktoré ponúkajú možnosti vzájomnej výmeny archivovaných dát, a pod vplyvom „globalizácie v sociálnom výskume“ (Krejčí, J., 2002a) prudko vzrástol objem medzinárodnej spolupráce. Vďaka rozvinutej medzinárodnej spolupráci medzi archívmi a vďaka šíreniu prístupnosti internetu je v súčasnosti pri minimálnych nákladoch prístup k obrovskému množstvu dát a ďalších vedeckých informácií archivovaných na celom svete, a to bez nákladov na cestovné, poštovné alebo ďalšie zbytočné výdavky. Výsledkom medzinárodnej spolupráce aj s ambíciami zvýšiť efektívnosť práce v sociálnych vedách je aj budovanie medzinárodných sietí a organizácií združujúcich národné a špecializované archívy sociálnych dát. S takýmito cieľmi vznikla Európska rada archívov sociálnych dát CESSDA a mnohé iné siete a združenia archívov sociálnych dát – napríklad EDAN, ICPSR, IFDO, REGIO (viac v zozname č. 1).

V prípade združenia CESSDA majú vďaka dohode o bezplatnej výmene dát lokálni používatelia členských národných archívov sociálnych dát prístup k dátam vo všetkých ostatných členských organizáciách CESSDA. CESSDA je paneurópska organizácia archívov sociálnych dát, ktorej idea vznikla v období vytvárania Centrálneho archívu (Zentralarchive ZA) v Nemecku, ktorý bol pôvodne zamýšľaný ako medzinárodný dátový archív. Medzinárodný dátový katalóg (International Data Catalogue IDC) bol však založený až v roku 1996 s cieľom medzinárodnej integrácie dátových služieb. V posledných rokoch sa aktivizuje skupina krajín v projekte REGIO, ktorého koordinátorom je Inštitút pre sociálny výskum vo Viedni (WISDOM) a ktorého ambíciou je združovať pri spoločných výskumoch krajiny strednej Európy (Rakúsko, Slovinsko, Slovensko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko).

V prípade viacerých spoločných organizácií a sietí archívov existuje deľba práce, princíp prijímania výsledkov spoločných projektov, ale aj spolupráca v oblasti rozvoja nových informačných technológií. (Krejčí, J., 2002a) Jedným z výsledkov spolupráce je postupné zdokonaľovanie a zavádzanie systému NESSTAR[5], ktorý prepája dátové služby tak, že materiály, dokumentácia z výskumov a dáta z participujúcich archívov sú dostupné na jednom mieste. Je to

[5] Viac o NESSTAR na www.nesstar.com.

internetový nástroj, ktorý umožňuje vytváranie infraštruktúry vo forme sietí pracovísk pre šírenie sociálnych dát. Aby bolo možné využívať systém NESSTAR, je potrebné archivovať a aplikovať štandardy dokumentovania DDI (Data Documentation Initiative)[6] a využívať XML (eXtensible Markup Language) technológie. NESSTAR katalóg je nástroj založený na štandarde DDI a pre členov CESSDA je dostupný zadarmo. Dokumentačný štandard DDI spoločne so štandardom DTD umožňuje previesť elektronické kódovníky dátových súborov do viacúčelového formátu XML. Nový dokumentačný štandard DDI rozdeľuje dokumentáciu na päť hlavných častí, ktoré sú vnútorne rozvetvené až na úroveň konkrétnych údajov dokumentácie. Pomocou ďalších softvérov možno túto štruktúru transformovať takmer akýmkoľvek spôsobom (aj do wordu, HTML a podobne) a takto ich jednoducho prenášať z archívu do iného archívu. Štandardizácia procedúr je v súlade s projektmi väčších archívov, ktoré vytvárajú nástroje ponúkajúce užívateľsky priateľské služby. Okrem toho systém NESSTAR umožňuje aj bezprostrednú analýzu archivovaných dát prostredníctvom internetu aj na úrovni vytvárania grafov, deskriptívnych a regresných analýz či časových radov. V súčasnosti systém NESSTAR využívajú národné archívy vo Veľkej Británii, Nórsku, Dánsku, Slovinsku, Rumunsku, Českej republike, Rakúsku a zavádzajú ho aj ďalšie. Okrem toho je systém využívaný aj medzinárodnými výskumnými programami ISSP a ESS (Európsky sociálny výskum) a projektom internetového portálu, ktorý integruje infraštruktúru pre sociálne vedy v Európe MADEIRA.

Archivácia sociálnych dát na Slovensku

Tradícia archivácie a systematickej katalogizácie dát zo sociologických výskumov na Slovensku až do roku 2000 prakticky neexistovala. Napriek viac ako päťdesiat ročnej tradícii výskumov verejnej mienky na území Slovenska (aj v rámci výskumov populácie celej Československej republiky) boli výstupy z výskumov uložené a dostupné zvyčajne len v rámci riešiteľského pracoviska alebo využívané a uložené len v osobných archívoch jednotlivých riešiteľov. Prvý program systematického výskumu postojov bol založený už v roku 1946 v Československom ústave pre výskum verejnej mienky, ktorého činnosť však bola po roku 1948 pozastavená. (Krejčí, J., 2002a) Až do roku 1984 boli takmer všetky reprezentatívne výskumy robené na reprezentatívnej vzorke populácie celého Československa. Len ojedinelé výskumy do roku 1990, napríklad *Výskum spoločenského vedomia obyvateľstva* v roku 1984 (viac vo Foret, M., 1987), boli realizované na dvoch samostatných vzorkách, reprezentatívnych samostatne pre populáciu Českej republiky a samostatne pre Slovensko. Až do vzniku samostat-

[6] Viac o štruktúre a obsahu DDI spolu so základným vzorom je na www.icpsr.umich.edu/ddi.

nej Slovenskej republiky v roku 1993 bola aj veľká časť medzinárodných výskumov (napríklad Medzinárodný program sociálneho výskumu ISSP, Svetový a európsky výskum hodnôt WVS a EVS) realizovaná na reprezentatívnej vzorke populácie Českej aj Slovenskej republiky spolu.

V období pred rokom 1990 vznikli aj základy pre dlhodobé výskumy sociálnej stratifikácie. Hoci kvalitatívne aj teoreticky rôzne, tematicky podobné výskumy zo 60. rokov – *Prieskum vertikálnej sociálnej diferenciácie a mobility obyvateľov ČSSR* z roku 1967 vedené P. Machoninom (Machonin, P., 1969) a stratifikačné výskumy z prelomu 70. a 80. rokov – *Triedna a sociálna štruktúra* 1978 a 1984 (Krejčí, J., 2006) vytvárajú základ pre dlhodobé výskumy trendov vývoja spoločnosti. Z dôvodu absencie systematického prehľadu realizovaných reprezentatívnych výskumov do roku 1990 je však možné tieto závery robiť len na základe kusých informácií v sociologických časopisoch v Čechách a na Slovensku alebo zo zdrojov Sociologického dátového archívu (SDA) pri Sociologickom ústave Akadémie vied Českej republiky, ktorý však svoju archivačnú činnosť začal realizovať až v roku 1998. Rok 1990 bol zlomový najmä v oblasti výskumu voličskej podpory politických strán, keď boli pred prvými slobodnými voľbami urobené po viac ako 40 rokoch prvé reprezentatívne prieskumy tohto typu. (Krivý, V. – Gyárfášová, O., 2004) V tomto roku sa Československo zapojilo aj do medzinárodného výskumného programu Európsky výskum hodnôt (EVS).

Idea vytvoriť archív sociálnych dát však nie je úplne nová. Ako uvádza Krejčí (2002a) už na konci 70. rokov bol založený tematický archív zameraný na výskumy sociálnej stratifikácie z rokov 1978 a 1984, ktorý však bol v súvislosti s rušením Ústavu pre filozofiu a sociológiu ČSAV v roku 1990 zničený. Časť materiálov sa však zachovala a je pripravená na spracovanie v SDA v Prahe. Napriek prvým úmyslom vytvoriť archív sociálnych dát v bývalom Československu už na konci 60. rokov (Illner, M., 1968), ani po roku 1989 až do rozpadu spoločného štátu sa túto ideu nepodarilo realizovať. Dôsledkom absencie archívu sociálnych dát v Československu, ale aj na Slovensku bolo, že najmä pri zmene spoločenského systému a pri rušení alebo transformácii viacerých výskumných pracovísk na jeseň v roku 1989 bola veľká časť existujúcich dát zničená alebo stratená. Časť z dát pravdepodobne zostala súčasťou osobných archívov niektorých riešiteľov.

Existencia množstva dát realizovaných na území spoločnej Československej republiky vytvára priestor pre vzájomnú spoluprácu pri ich spracovávaní a archivácii, ale aj pri kompletizácii a rekonštrukcii realizovaných, no zatiaľ nearchivovaných výskumov medzi Slovenským archívom sociálnych dát (SASD) a Sociologickým dátovým archívom (SDA) v Prahe.

Na Slovensku boli dva pokusy o vytvorenie infraštruktúry pre sociologické výskumy v podobe archívu sociálnych dát. Prvý z nich bol realizovaný v Sociologickom ústave SAV v rokoch 2002 až 2004[7]. Výsledkom riešenia úlohy je archivovanie dát a dokumentácie k výskumom realizovaným v Sociologickom ústave SAV v rokoch 1990 až 2005. Celkovo je v tlačenej podobe a elektronicky na CD zdokumentovaných a archivovaných 14 výskumov s dátovými súbormi prevažne z medzinárodných projektov. Tento archív však zatiaľ funguje predovšetkým ako interný archív Sociologického ústavu SAV, hoci jeho služby môžu využívať na nekomerčné účely aj výskumníci z iných akademických pracovísk. Nie je možnosť jeho služby využívať on-line prostredníctvom internetu. Druhým projektom bola realizácia štátneho projektu vedy a výskumu *Archivácia sociálnych dát a jej využitie v medzinárodných komparatívnych výskumoch*, v rámci ktorého vznikol elektronický Slovenský archív sociálnych dát (SASD)[8]. Založenie a sprevádzkovanie SASD bolo vymedzené obdobím december 2003 až december 2005[9]. Inštitucionálne SASD vznikol na Katedre sociológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (FF UK), zadávateľom úlohy bola Slovenská akadémia vied (SAV). Výsledok riešenia projektu bol hodnotený v júli 2006 oponentskou radou nominovanou Ministerstvom školstva SR ako vynikajúci, čím sa zaradil medzi najkvalitnejšie splnené úlohy štátneho programu vývoja a výskumu. Tretím projektom vytvorenia archívu sociálnych dát je projekt Data Archív Výskum Mládeže v SR (DAVM), ktorý podľa vzoru SASD vznikol v roku 2006 (viac v tabuľke č. 1).

Princípy a fungovanie SASD

Slovenský archív sociálnych dát (SASD) vznikol v roku 2004 so zámerom v elektronickej a tlačenej forme uchovávať a sprístupňovať dokumentáciu, dáta a informácie o výsledkoch sociologických výskumov pre potreby nekomerčného využitia a výskumu. Archív SASD vznikol z potreby vytvoriť podľa medzinárodných štandardov metodiku systematizácie, spracovávania dát spolu s dokumentáciou z empirických sociologických výskumov v elektronickej aj tlačenej podobe a zároveň z potreby vytvoriť systém verejného informovania o výskumoch a distribúcie dát z reprezentatívnych sociologických výskumov prostredníctvom internetu. Výsledkom projektu dostupného na http://sasd.fphil.uniba.sk alebo http://www.sasd.sav.sk je vytvorený systém archivácie dát a dokumentácie zo sociologických výskumov v elektronickej podobe, sprístupnenej cez internet.

[7] Archív na SÚ SAV bol vytvorený v rámci projektu VEGA č. 2/2096/22 *Slovenský archív sociálnych dát*, riešiteľkou úlohy bola Katarína Strapcová.

[8] Vyhlasovateľom úlohy bola Slovenská akadémia vied (SAV), číslo úlohy: 2003 SP 51/028 09 00/028 09 07).

[9] Členmi riešiteľského tímu boli najmä mladí vedeckí pracovníci do 35 rokov. Vedením projektu a riešiteľského tímu bol poverený Miroslav Tížik. Okrem vedúceho projektu boli riešiteľmi úlohy Roman Džambazovič, Martina Bausová, Ján Bunčák, a od roku 2005 aj Milan Zeman. Nezanedbateľnou mierou k výsledku prispel externý spolupracovník Miloslav Bahna ako autor softvérového riešenia archívu a Magdalena Piscová, ako koordinátorka medzinárodných výskumov ISSP.

Súčasťou riešenia úlohy bola aj realizácia dvoch medzinárodných komparatívnych výskumov ISSP, ktoré vytvorili základ pre sprevádzkovanie a vytvorenie dialogického komunikačného odovzdávania dát elektronickou formou odbornej verejnosti na nekomerčné účely. Okrem dvoch medzinárodných výskumov ISSP boli do archívu SASD zaradené v štandardnej podobe aj ďalšie tri staršie reprezentatívne výskumy realizované na Slovensku po roku 1990[10]. Vizuál a základná organizácia SASD je názorne ukázaná na obrázku č. 1.

Obrázok č. 1: **Vstupná stránka SASD s ukážkou štruktúry archívu**

Zdroj: SASD

Celkovo disponuje elektronický archív SASD piatimi štandardne archivovanými a plne prístupnými dátami a dokumentáciou z archivovaných sociologických výskumov. Vytvorený systém archivácie a distribúcie v systéme Slovenského archívu sociálnych dát obsahuje na tento typ archívov nadštandardné služby pre širokú odbornú verejnosť vo forme automatickej distribúcie dát, dokumentácie, grafických výstupov prvostupňového triedenia archivovaných dát a vytvorenia informačnej databázy ďalších využiteľných zdrojov sociálnych dát, potrebných pre rozvoj sociálnych vied v Slovenskej republike. Plnohodnotné využívanie možností a porovnateľnú úroveň s inými archívmi však bude môcť archív ponúknuť až pri dostatočnom fonde archivovaných výskumov a po integrácii do medzinárodných sietí archívov, napr. CESSDA. V súčasnosti sú dáta a dátové služby archívov sociálnych dát a aj SASD využívané pre potreby spoločenských vied na Slovensku menej, ako by mohli byť. Len málo analýz, štúdií a výskumných prác využíva už vytvorené dáta na sekundárnu analýzu, čo je však spôsobené okrem malého počtu archivovaných výskumov aj krátkou dobou verejnej prístupnosti SASD. Práve z tohto dôvodu je veľmi dôležitá ďalšia publicita a propagácia fungovania typu služieb, aké SASD ponúka, ale najmä systematické dopĺňanie fondov archívu.

Ciele archívu

Archív vznikol z potreby vytvoriť podľa medzinárodných štandardov metodiku systematizácie, spracovávania dát spolu s dokumentáciou z empirických sociologických výskumov v elektronickej aj tlačenej podobe. Na Slovensku bolo v 90. rokoch realizovaných množstvo výskumov, o ich počte, obsahu a zameraní však pred založením SASD nebol dostatočný prehľad. Služby SASD sú určené na nekomerčné využitie širokej verejnosti, pre potreby spoločenskovedného výskumu, novinárom, štátnym aj mimovládnym inštitúciám, teda cieľom je okrem archivácie aj zvyšovanie kvality informovanosti verejnosti o živote a zmenách slovenskej spoločnosti. Archív je zároveň určený aj komerčným a iným výskumným agentúram a ústavom ako báza komunikácie s verejnosťou prostredníctvom zverejňovania dát zo svojich výskumov podľa podmienok SASD.

Aktuálne aj dlhodobé ciele SASD:

- Archivovať v elektronickej a tlačenej forme empirické dáta a dokumentáciu z dostupných sociologických výskumov realizovaných na Slovensku.
- Vytvoriť zdroj údajov pre potreby sekundárnej analýzy v oblasti sociologických výskumov a výučby na všetkých typoch vysokoškolského štúdia.
- Poskytovať a sprístupňovať údaje a dáta z archívu pre potreby vedeckých výskumov, nekomerčných subjektov a jednotlivcov v elektronickej aj tlačenej forme.
- Zefektívniť prácu s výsledkami sociologických výskumov, čo znamená zníženie nákladov na výskum
- Štandardizácia výskumných postupov s cieľom skrátiť čas na realizáciu výskumu.
- Rozvíjať metodologické štandardy a úroveň sociologických výskumov na Slovensku a podporovať využívanie náhodného výberu vzorky v reprezentatívnych sociologických výskumoch.

[10] Neoceniteľnou pomocou pri budovaní archívu, najmä pri jeho testovaní prispeli Oľga Gyárfášová a Vladimír Krivý, ktorí venovali na archiváciu a verejné využívanie dátové súbory aj s potrebnou dokumentáciou z troch reprezentatívnych výskumov realizovaných v Slovenskej republike v rokoch 1992, 1999 a 2003. Realizátorom projektu výrazne pomohla aj podpora a povzbudenie čestného prezidenta Inšitútu pre verejné otázky Martina Bútoru a vedenia Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, ktorá zabezpečovala administrovanie projektu.

– Zabezpečiť ochranu dát a dokumentácie pred stratou a zničením ich archiváciou v elektronickej a tlačenej podobe.
– Podporiť prácu s novými technológiami (PC, internet, špecializované softvéry) v spoločenských vedách.
– Prispôsobovať postupy práce a infraštruktúru pre štandardy výskumu bežné v USA a západnej Európe.
– Umožniť plnohodnotné zapojenie Slovenska do medzinárodných sociologických výskumov.
– Etablovať na Slovensku DDI (Data Documentation Initiative), štandard elektronického archivovania dát z výskumov, ktorý je kompatibilný s inými svetovými archívmi.
– Vytvoriť technickú a infraštruktúrnu základňu pre založenie národného centra dátových služieb, ktoré by sa mohlo stať členom CESSDA (Council of European Social Science Data Archives), EDAN (East European Archives Network) a iných združení umožňujúcich prístup k sociálnym dátam aj z iných krajín.
– Zverejniť a sprístupniť základné údaje zo sociologických výskumov realizovaných na Slovensku alebo aj v Československu od roku 1945.
– Spoluvytvárať etické štandardy sociologických výskumov a práce so sociálnymi dátami.
– Vytvoriť informačnú databázu najdôležitejších prístupných zdrojov sociálnych dát pre potreby sociálnych výskumov.

Existujúci základný obsah SASD umožňuje naplniť niektoré základné stanovené ciele, čo je vidieť už zo samotnej štruktúry a obsahu niektorých častí archívu. Ako ukazuje obrázok č. 2, SASD umožňuje prostredníctvom funkcie vyhľadávania podľa kľúčových slov orientáciu v archivovaných dátových súboroch (opisoch premenných), ako aj v meta-dátach z výskumov.

Kategórie archivovaných dát

V Slovenskom archíve sociálnych dát sú archivované dáta predovšetkým z kvantitatívnych empirických sociologických výskumov realizovaných na reprezentatívnej vzorke obyvateľov Slovenskej republiky. Dáta sú podľa miery dostupnosti rozdelené do kategórií podľa obmedzení, aké na dostupnosť dát kladú majitelia autorských práv alebo depozitár dát:

– O súbory prístupné „on-line“ na internete, pre ktorých používanie platia štandardné podmienky (zatiaľ všetkých päť archivovaných výskumov je v tejto kategórii).
– A súbory dostupné „on-line“ pri dodržaní obmedzení uvedených archívom.
– B súbory dostupné „on-line“ pri dodržaní špecifických podmienok určených autorom alebo majiteľom dispozičných práv na výskum.

– C súbory nie sú poskytované „on-line“, na poskytnutie dát je potrebný písomný súhlas správcu archívu alebo majiteľa dispozičných práv na dáta z výskumu.
– X dáta sú dostupné iba pre určité inštitúcie alebo osoby.

Obrázok č. 2: **Zobrazenie výsledkov vyhľadávania v archíve SASD**

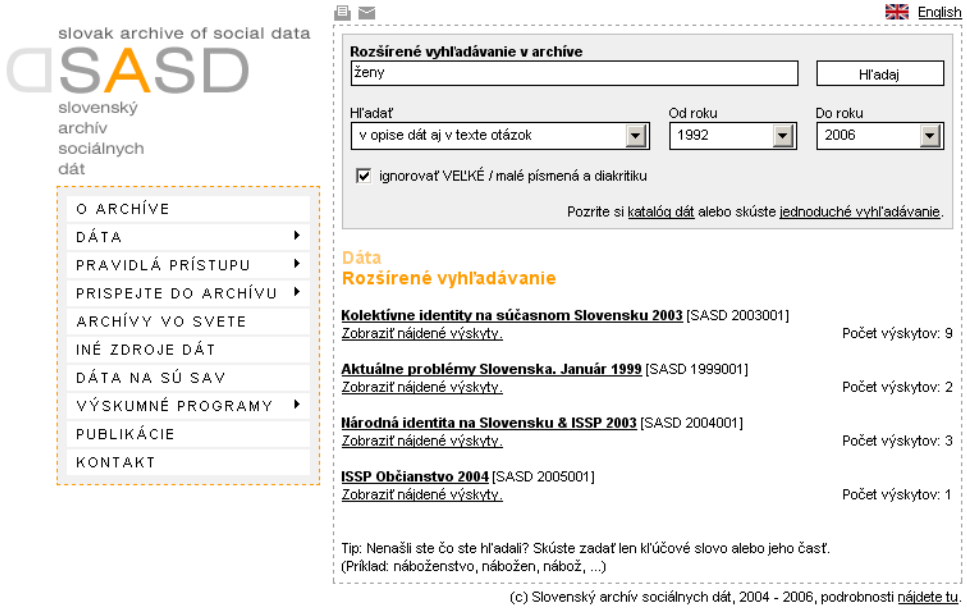

Zdroj: SASD

Takáto kategorizácia dát umožňuje darcovským inštitúciám (predovšetkým súkromným) a vlastníkom práv na výskumy, aby podľa potreby mohli počas dohodnutého obdobia uvaliť embargo na akékoľvek využívanie dátového výskumu na iné účely ako na archiváciu a ochranu dát a dokumentácie pred zničením. V prípade potreby je možné na použitie súkromných výstupov z výskumov určiť špecifické podmienky ich využívania. Táto služba má význam aj v prípade, že výskumný a autorský tím riešiteľov špecifickej úlohy chce na určitý konkrétny čas spracovania výstupov chrániť primát ich využitia. Bežne sa považuje za maximálnu ochrannú lehotu nekomerčných výskumných dát päť rokov. Po tomto období strácajú výskumné dáta svoju exkluzivitu a aktuálnosť, no získavajú význam pre podrobné a dlhodobé analýzy. Ich význam rastie primerane množstvu ďalších porovnateľných výstupov z výskumov.

Služby archívu

– Pri využití služby *vyhľadávanie* je možné v archíve hľadať informácie o výskumoch a dátové súbory podľa zvolených kritérií – podľa tematického za-

merania výskumu, typu výskumného programu, otázky v reprezentatívnom výskume, roku realizácie výskumu a ďalších.

– Pri využití služby *katalóg dát* je možné dostať sa k zoznamu archivovaných výsledkov výskumov a výskumnej dokumentácie podľa roku zberu dát od najnovších po najstaršie. Okrem roku zberu dát a názvu výskumu je možný priamy prístup k dokumentácii výskumu (použité dotazníky, metodologický opis výskumu, socio-politický kontext zberu dát) a k dátovému súboru.
– Pri využití služby *nereprezentatívne a iné výskumy* je možné dostať sa k zoznamu a opisu dát a metodike zberu dát z výskumov, ktoré nie sú postavené na reprezentatívnom dotazníkovom zbere sociálnych dát. Táto služba však z nedostatku prostriedkov na archiváciu nie je v prevádzke.
– Všetci, ktorí chcú mať prístup aj k dátovým súborom vo formáte .spss, musia v prípade on-line prebratia dátového súboru vyplniť *formulár pre prístup k dátam* a v prípade ostatných dostupných dát musia formulár s podpisom a pečiatkou inštitúcie poslať písomne na adresu SASD. Vo formulári je zároveň aj definovaná miera prístupnosti uložených dátových súborov a teda aj podmienky, za akých je možné dáta získať. V prípade záujmu o on-line prístup k dátovým súborom, ktoré sú prístupné verejnosti na študijné a informačné účely – kategória O, A, B – je potrebné vyplniť pripravený formulár.
– V prípade záujmu o dátové súbory označené C je treba použiť priložený formulár a vyplnený spolu s podpisom a oficiálnou pečiatkou inštitúcie ho treba zaslať doporučene poštou na adresu Slovenského archívu sociálnych dát (SASD).

Archív obsahuje aj časť *Archívy vo svete*, ktorá pozostáva z priamych odkazov na web stránky najdôležitejších a pre potreby sociálnych vedcov na Slovensku relevantných archívov sociálnych dát (tabuľka č. 1). V ďalšej časti (zoznam č. 1) sprístupňuje priame prepojenie na web stránky medzinárodných organizácií, sietí archívov sociálnych dát a medzinárodných výskumných programov, prostredníctvom ktorých môžu výskumníci zo Slovenska priamo vyhľadávať dáta podľa tém, krajín realizácie a v prípade programov ISSP, EVS a ESS dokonca umožňuje základné štatistické analýzy prostredníctvom systému NESSTAR. Treťou dôležitou úlohou archívu SASD je aj sprostredkovanie základných informačných služieb o ďalších zdrojoch sociálnych dát relevantných pre potreby sociologických výskumov. Rubrika *Iné zdroje dát* (zoznam č. 2) poskytuje priame internetové odkazy na množstvo zdrojov alternatívnych dát, obsahujúcich na jednej strane štatistické údaje, na strane druhej množstvo údajov nereprezentatívneho charakteru. Časť *Dáta na SÚ SAV* umožňuje priamy vstup do elektronického katalógu Archívu sociálnych dát SÚ SAV, kde je zverejnený prehľad archivovaných výskumov aj so základnými informáciami o výskumoch.

Obrázok č. 3: **Obsah základných informácií o archivovanom výskume s priamym prepojením na zoznam premenných, žiadosť o stiahnutie dát**

Zdroj: SASD

Dôležitou charakteristikou archívu je, že je v dvojjazyčnej slovenskej a anglickej verzii. Päť výskumov zaarchivovaných do roku 2006 je aj s dokumentáciou spracovaných tiež v slovenskej aj anglickej verzii. V prípade archivovaných výskumov ISSP z rokov 2003 a 2004 sú archivované aj dotazníky v maďarskom jazyku, ako boli použité počas prieskumu. Dáta sú uložené vo formáte SPSS. Dáta získavané od iných inštitúcií sú získané na základe písomnej dohody o podmienkach archivácie, zverejnenia a distribúcie. Všetky dáta, ktoré sú zverejnené archívom, sú anonymné, teda neobsahujú žiadne znaky a informácie umožňujúce identifikovať respondentov. Archivovanie v štandardizovanej podobe na jednom mieste umožňuje prehľadné informovanie o základných atribútoch každého výskumu

(obrázok č. 3) a o obsahu archivovanej dokumentácie. Taktiež umožňuje porovnávať metodologické postupy pri jednotlivých výskumoch, čím sa napĺňa úloha archívu podporovať aj ďalšie výskumy najmä tým, že umožňuje výskumníkom vyvarovať sa v minulosti vzniknutých chýb, prípadne prispôsobovať svoje výskumné nástroje tak, aby bolo možné robiť porovnávania v čase.

Obrázok č. 4: **Služba prehliadania základných výsledkov výskumu**

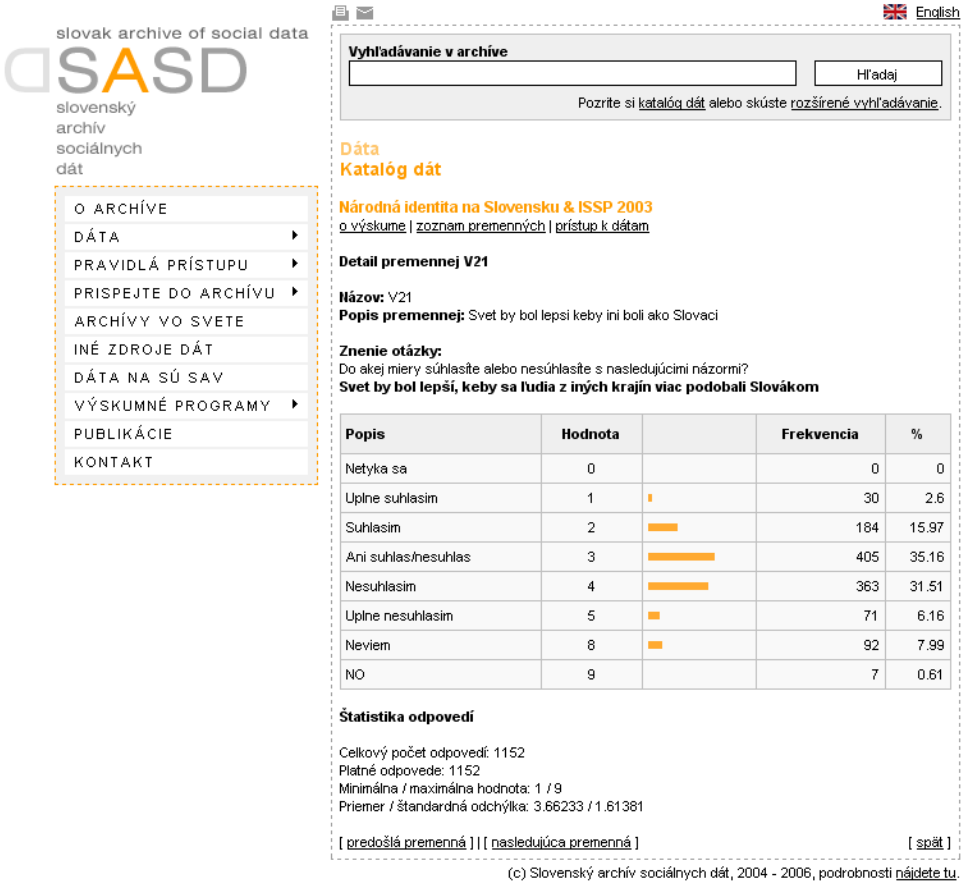

Zdroj: SASD

Okrem dát a zoznamov iných archívov sociálnych dát vo svete a ďalších sociálnych dát na Slovensku sú v SASD aj zoznamy publikácií, ktorých autori použili dáta dostupné v archíve. Jedným z dôležitých princípov SASD je jeho otvorenosť verejnosti nielen ako informačného portálu, ale aj ako priameho zdroja dát a dokumentácie z výskumov.

Otvorenosť sociálnych dát verejnosti

Údaje uložené v archíve a základné tabuľkové výstupy sú ľahko prístupné, práca s nimi je prispôsobená možnostiam užívateľov, teda aj študentov, novinárov a verejnosti, ktorá nemá špecializované kurzy na prácu so štatistickými programami. Pre potreby nekomerčného a vedeckého výskumu je on-line prístup k vybraným dátam. Všetky dáta sú dostupné bezplatne. Dáta sú distribuované vo formáte SPSS, dokumentácia je prístupná aj vo formáte DDI. Pre používateľov SASD, ktorí nedisponujú špecializovanými softvérmi (napr. SPSS), alebo sa zaujímajú len o základné výstupy z výskumov archívov, ponúka službu prehliadania frekvencií odpovedí na jednotlivé položky v použitých dotazníkoch, pričom zároveň pripája k údajom základné údaje – presné znenie otázky a inštrukcie pre anketára ako aj relatívne a absolútne početnosti jednotlivých variantov odpovedí (obrázok č. 4).

SASD ako podpora pre výskum

Jedným z dôležitých cieľov činnosti archívu je podpora výskumu na národnej aj medzinárodnej úrovni. Ambíciou akademických pracovísk a univerzít na Slovensku je rozvíjať okrem vzdelávacej aj vedeckú a výskumnú činnosť. Pre potreby účasti v medzinárodných výskumoch je nevyhnutná okrem štandardného spracovania dát aj štandardne archivovaná dokumentácia z výskumov a kontinuita v realizácii pravidelných výskumných zisťovaní. Účasť v medzinárodných výskumoch garantuje prístup k porovnateľným dátam z iných krajín, čo dovoľuje porovnávať stav a vývin slovenskej spoločnosti. To zároveň vyžaduje uplatňovanie medzinárodných štandardov na výskum, zber a archiváciu dát, vrátane technologickej kompatibility dátových archívov. Existencia archívu sociálnych dát tiež vytvára bohatšie možnosti pre spracovanie kvalitných diplomových a doktorandských prác z oblasti sociálnych a humanitných vied v Slovenskej republike. Otvorenosť a dostupnosť zozbieraných údajov podporuje zvyšovanie úrovne informovanosti verejnosti o stave slovenskej spoločnosti a verejnú kontrolu nad kvalitou výskumu a interpretáciou údajov o sociálnych javoch. V neposlednom rade podporuje verejnú diskusiu o smeroch a možnostiach rozvoja sociálnych výskumov na Slovensku.

Možnosti podpory výskumu:

- Archivovanie dát z výskumu a metodologických charakteristík výskumu.
- Zhromažďovanie kontextuálnych informácií (o dôležitých udalostiach v čase realizácie výskumu a ich možnom vplyve na zozbierané údaje), ktoré pomáhajú pri interpretácii výsledkov.
- Realizovanie analytických služieb k vybraným problémom spoločenského života.

– Vyhľadávanie zdrojov informácií a poskytovanie informačných služieb z oblasti domácich a medzinárodných reprezentatívnych sociologických výskumov.
– Vzdelávanie v oblasti štatistickej analýzy dát a využívanie informačných technológií a výpočtovej techniky v sociologických výskumoch.
– Podpora pri organizácii medzinárodných výskumných projektov (napríklad ISSP, ESS, EVS a podobne).

Základom archívu aj do budúcnosti je predovšetkým dokumentácia a dáta z medzinárodných výskumných programov, na ktorých participovalo aj Slovensko, akými sú napríklad International Social Survey Program (ISSP) a informácie o výskumoch realizovaných v rámci programov European Social Survey (ESS) alebo European Value Study (EVS), kde bola účasť Slovenska financovaná z prostriedkov štátneho rozpočtu alebo zo zahraničných grantov. Príkladom takejto podpory a spätnej väzby môže byť porovnanie rôznych podôb škál, aké sú využívané v prieskumoch na Slovensku. Metodologickým problémom v sociologických výskumoch sa v ostatnom období venuje málo priestoru, a to aj napriek závažnosti problémov, ktoré najmä v prípade medzinárodných porovnávacích výskumov môžu vznikať a aj stále vznikajú. Na problémy pri prispôsobovaní dotazníkov v medzinárodných výskumoch upozornil už M. Tížik (2004), keď na základe porovnania opakovaných modulov ISSP na Slovensku poukázal na ťažkosti porovnateľnosti dát, ak sú v rôznych rokoch používané rôzne varianty odpovedí, rôzne varianty škál na meranie miery súhlasu a rôzne preklady v anglickom origináli identických otázok.

V súčasnosti neustále rastúci počet rôznych výskumov rôznej metodologickej aj teoretickej kvality mení aj požiadavky vedeckého výskumu na kvalitu dát a dostupnosť podrobnej dokumentácie k nej. Ako na príklade situácie v Českej republike uvádza Krejčí (2004a), dobrý vedecký výskum zakladá svoju efektivitu na dodržaní reprezentativity výberu a na komplexnom prístupe k výskumnému procesu. Množstvo rozhovorov je oproti tomu možné urobiť aj veľmi lacno a bez akejkoľvek záruky relevantného výsledku. Ak teda vyžadujeme presné informácie z výskumov, musíme venovať pozornosť aj údajom o metodike prieskumu a uprednostňovať dobre zdokumentované reprezentatívne prieskumy pred nereprezentatívnymi anketami a najrôznejšími prieskumami pochybného charakteru a pôvodu. V podmienkach sociologických výskumov na Slovensku to znamená, že vytvorenie archívu s dostatočným množstvom verejne prístupných, metodologicky ošetrených dát a dokumentácie z reprezentatívnych výskumov môže postupne zvyšovať celkovú kvalitu realizovaných výskumov a umožniť ľahšie rozlišovanie kvalitných dát od nekvalitných alebo nekontrolovateľných dát. Druhou stránkou rastúcej publicity a využívania výsledkov prieskumov je rast kritickosti a nedôvery verejnosti voči sociologickým výskumom. Krejčí (2004b) hovorí o kontroverzných dôsledkoch rastúceho počtu výskumov. Kritika nepresnosti výskumov

vzhľadom na výsledky volieb, spory ohľadom nebezpečia manipulácie výsledkov a diskusie nad údajnými negatívnymi dopadmi na politickú súťaž alebo ochranu súkromia občanov ostro kontrastujú s ich zvyšujúcou sa popularitou a mohutným prienikom do aplikovanej sféry. Takáto neprehľadná situácia sa pre mnohých ľudí stáva zdrojom nedôvery. Jedným z dôvodov takéhoto vývoja je aj časté nepochopenie výskumného zámeru médiami a následná skreslená interpretácia výsledkov (Lebeda, Krejčí, Leontiyeva, 2004). Ako však ďalej upozorňuje Krejčí, nedôvera a neochota zapájať sa do prieskumov je vysoká a rastie aj v stabilných demokratických spoločnostiach s rozvinutou dlhou tradíciou prieskumov a pluralitou zdrojov výskumov.

Štandardizácia prekladov a variantov odpovedí v medzinárodných výskumoch

Archivovanie výskumov v elektronickej podobe na jednom mieste uľahčuje prispôsobovanie výskumných nástrojov novovzniknutým problémom napríklad aj pri prekladoch alebo zjednocovaní variantov odpovedí pri niektorých základných, takmer v každom výskume sa opakujúcich sociálno-demografických premenných. Stále problematickými sú možnosti porovnávať údaje z dátových súborov, ak sú v dotazníkoch použité odlišné varianty odpovedí v prípade dosiahnutého vzdelania, veľkosti sídla alebo vekových kategórií. V niektorých prípadoch nie sú zvolené kategórie navzájom porovnateľné alebo transformovateľné na rovnaký základ. Dopĺňanie databázy archívu SASD umožňuje meniť a štandardizovať v miere, ktorá nezasahuje do logiky výskumného zámeru, aj také metodologické postupy, akými je tvorba škál. Využívanie rôznych sémantických variantov škál, napríklad vyjadrujúcich mieru súhlasu, môže v prípade porovnávania meniť význam odpovedí. Najmä pri meraní miery súhlasu ide o veľmi citlivú záležitosť dokázať zmerať čo najpresnejšie, k akému variantu sa subjektívny názor najviac približuje. Na doterajšiu neštandardnú situáciu upozorňuje tabuľka č. 2. Najmä v prípade zapájania sa do medzinárodných výskumných programov, v ktorých je dôležitým nástrojom merania kvality aj spätný preklad, sú dôležité aj preklady použitých variantov do angličtiny. Podobne je to dôležité aj pri využívaní anglických verzií archivovaných dát zahraničnými analytikmi alebo pri prezentácii výsledkov v zahraničí.

Ako vidieť z tabuľky, len v niekoľkých málo reprezentatívnych výskumoch bolo použité veľké množstvo možností vytvorenia bipolárnej symetrickej škály na meranie miery súhlasu. Hoci ide o jemné významové odtiene, ich svojvoľné použitie môže znižovať presnosť merania. Hoci nemožno považovať niektorú z používaných možností za jedine správnu, pravdepodobne najvhodnejšou škálou vyjadrujúcou sémantické päťstupňové odstupňovanie miery súhlasu je škála *úplne*

súhlasím, čiastočne súhlasím, ani súhlasím, ani nesúhlasím, skôr nesúhlasím a vôbec nesúhlasím. Rozhodnutie pre niektorý z navrhovaných variantov však závisí od hlbšej a podrobnejšej metodologickej a psycholingvistickej diskusie.

Tabuľka č. 2: **Preklady bipolárnej symetrickej škály na meranie súhlasu v rôznych výskumoch na Slovensku**

ISSP anglický original (ESS)	**Strongly agree (Agree strongly)**	**Agree (Agree)**	**Neither agree nor disagree (Neither agree nor disagree)**	**Disagree (Disagree)**	**Disagree strongly (Disagree strongly)**
Slovenský preklad ISSP 2003 (1. variant)	**úplne súhlasím**	**súhlasím**	**rovnako súhlasím ako nesúhlasím**	**nesúhlasím**	**úplne + nesúhlasím**
Spätný výklad v angličtine	completely + agree	agree	agree as much as disagree	disagree	completely + disagree
Spätný preklad významu do angličtiny	completely agree	agree	agree the same as disagree	disagree	completely disagree
Slovenský preklad ISSP 2003 (2. variant)	**úplne súhlasím**	**skôr súhlasím**	**ani súhlasím, ani nesúhlasím**	**skôr nesúhlasím**	**vôbec nesúhlasím**
Spätný výklad v angličtine	completely + agree	rather + agree	neither agree nor disagree	rather disagree	disagree at all
Spätný preklad významu	completely agree	rather agree	neither agree nor disagree	rather disagree	don´t agree at all
Slovenský preklad ISSP 2004	**jednoznačne súhlasím**	**súhlasím**	**ani súhlasím, ani nesúhlasím**	**nesúhlasím**	**jednoznačne nesúhlasím**
Spätný výklad v angličtine	unequivocally + agree	agree	neither + agree + nor disagree	disagree	unequivocally + disagree
Spätný preklad významu	unequivocally agree	agree	neither agree nor disagree	disagree	unequivocally disagree
Slovenský preklad ISSP 2005	**úplne + súhlasím**	**čiastočne + súhlasím**	**ani súhlasím, ani nesúhlasím**	**skôr + nesúhlasím**	**vôbec + nesúhlasím**
Spätný výklad v angličtine	completely + agree	partially + agree	neither agree nor disagree	partially disagree	disagree at all
Spätný preklad významu	completely agree	partially agree	neither agree nor disagree	partially disagree	don´t agree at all
Slovenský preklad ESS 2004	**rozhodne + súhlasím**	**súhlasím**	**ani súhlas, ani nesúhlas**	**nesúhlasím**	**rozhodne nesúhlasím**
Spätný výklad v angličtine	definitely + agree	agree	neither agree nor disagree	disagree	definitely disagree
Spätný preklad významu	definitely agree	agree	neither agree nor disagree	disagree	disagree at all
Trvanie a zmena na Slovensku september 1992	**úplne súhlasím**	**skôr súhlasím**	**rovnako súhlasím, ako nesúhlasím**	**skôr nesúhlasím**	**vôbec nesúhlasím**
Spätný preklad významu	fully agree	rather agree	equally agree and disagree	rather disagree	fully disagree
Aktuálne problémy Slovenska január 1999	**úplne súhlasím**	**skôr súhlasím**		**skôr nesúhlasím**	**vôbec nesúhlasím**
Spätný preklad významu	fully agree	rather agree		rather disagree	fully disagree
Kolektívne identity na súčasnom Slovensku 2003	**úplne súhlasím**	**skôr súhlasím**		**skôr nesúhlasím**	**vôbec nesúhlasím**
Spätný preklad významu	strongly agree	rather agree		rather disagree	strongly disagree

Poznámky:
1. "jednoznačne" znamená unequivocally/unambiguously/ agreement alebo disagreement without doubt
2. v slovenčine "úplne súhlasím" znamená completely/fully/absolutely agree alebo disagree
3. v slovenčine "čiastočne" znamená rather alebo partially
4. don´t agree at all alebo totally disagree znamená "vôbec", nie je to úplná negácia "úplne" / completely
5. "vôbec" je negácia. V slovenčine je možné zdôrazniť niečo tým, že sa využíva dvojitá negácia bez toho, aby jedna negovala druhú. Pri použití "vôbec nesúhlasím" doslovný preklad vyžaduje 2 následné negácie (disagree + at all)

Zdroj: SASD. V prípade samostatných výskumov realizovaných mimo rámca ISSP a ESS sú uvedené v slovenskej verzii pôvodne použité škály a preklady do angličtiny prebrané z dokumentácie k výskumom uloženej v SASD.

Ďalším podobným problémom je aplikovanie neštandardných variantov odpovedí. Príklad nachádzame v dotazníku použitom v slovenskej verzii Európskeho sociálneho výskumu ESS II i z roku 2004, keď bol medzi možné odpovede pri otázke na náboženské vyznanie z anglického dotazníka zaradený aj, v slovenských výskumoch neštandardný, variant „Kresťanské – bez určenia". Týmto krokom sa problematizuje porovnávanie s inými výskumami slovenskej proveniencie, ale aj s Českou republikou, ktorá v spomenutom výskume použila národné triedenie vyznaní, bez varianty „Kresťanské – bez určenia". V anglickom origináli dotazníka bola táto možnosť uvedená ako „Christian – no denomination", čo pravdepodobne vychádza z existencie typu necirkevného náboženského vyznania, rozšíreného v USA a západnej Európe u ľudí, ktorí sa napriek kresťanskej viere odmietajú hlásiť k niektorej z kresťanských konfesií. V podmienkach Slovenska sa stáva takáto otázka, obzvlášť v nejednoznačnom preklade problematická pri vyhodnocovaní.

Podmienkou efektívnej a zmysluplnej diskusie, ktorá môže pomôcť vytvoriť najoptimálnejší spôsob prispôsobovania výskumných nástrojov (dotazníkov) najmä v medzinárodných porovnávacích výskumoch, je dostatočné množstvo podkladov z výskumov z dostatočne dlhého časového obdobia. Okrem toho, jedným z princípov práce SASD, ktoré by mal v budúcnosti rozvinúť, je, že uchováva a sprístupňuje aj výsledky sociologických výskumov, ktoré boli financované zo súkromných prostriedkov, alebo vznikli pre komerčné účely, ak sa vlastník práv na dáta rozhodne poskytnúť ich verejnosti a výskumy spĺňajú obvyklé profesionálne štandardy. Práve z tohto dôvodu je na stránkach SASD vytvorený návrh dohody pre potenciálnych prispievateľov do fondov archívu SASD. Treba však upozorniť, že ide len o návrh (vzor) dohody.

Medzinárodný rozmer SASD

Proces integrácie slovenskej spoločnosti, ale aj vedeckej komunity do širších medzinárodných štruktúr si vyžaduje špecifické štandardy kladené na spoločenskovedné výskumy, ktoré umožňujú poznávať spoločnosť v porovnaní s inými krajinami. Nové podmienky vyžadujú porovnateľnosť postupov, no aj spracovanie výskumov a ich výsledkov, ktoré sociálnu realitu zachytávajú. Štandardizácia týchto postupov umožňuje primeranejšie využívanie výsledkov výskumov integrovaného spoločenskovedného priestoru, a to nielen na úrovni vedeckej komunity, ale aj zo strany decíznej sféry a aj širšej verejnosti na Slovensku. Požiadavka zabezpečiť štandardnú medzinárodnú kvalitu sociálnych dát o Slovenskej republike a zabezpečenie štandardných procedúr spracovania, odovzdávania, preberania a archivácie údajov o sociálnej realite v podobe rozsiahlych dátových súborov má umožniť vedeckým pracovníkom a inštitúciám zo Slovenska vstúpiť do medzinárodných vedeckých inštitúcií ako rovnocenným partnerom so všetkými možnosťami, ktoré z toho vyplývajú. V oblasti sociálnych vied sú na zabezpečenie porovnateľnosti dát a kvality používanej metodológie zatiaľ využívané dva postupy. Prvým je integrácia do medzinárodných komparatívnych výskumov, ktoré sú tvorené medzinárodnými tímami sociológov (najvýznamnejšie programy, na ktorých sa Slovensko podieľalo, boli Medzinárodný program sociálnych výskumov ISSP, Európsky výskum hodnôt EVS, Svetový výskum hodnôt WVS a Európsky sociálny výskum ESS) a ktoré využívajú spoločné medzinárodne uznávané štandardy. Druhým spôsobom integrácie je zapájanie sa do medzinárodných sietí archívov, ktoré zabezpečujú archiváciu štandardne spracovaných, ošetrených a zabezpečených dátových súborov a dokumentácie.

Stále väčšia produkcia medzinárodných porovnávacích výskumov v poslednom desaťročí je však spojená s rastúcou neprehľadnosťou a roztrieštenosťou miest, kde sú uložené, čo výrazne obmedzuje možnosti ich využívania. Základným nástrojom pre akademický komparatívny výskum majú byť národné dátové archívy (Krejčí, J., 2006), ktoré však tiež nie sú zatiaľ kompletne zásobované domácimi dátami a ešte stále je nízka prepojenosť ich dátových katalógov. Takúto prepojenosť v niektorých prípadoch nahrádzajú archívy a dátové služby medzinárodných výskumných programov (EVS, ESS, ISSP), ktoré ponúkajú integrované dátové súbory za všetky zúčastnené krajiny. Chýbajúca dostatočná prepojenosť národných archívov núti záujemcov prehľadávať jednotlivé národné archívy samostatne. Ďalším problémom pri komparatívnych výskumoch podobne ako aj pri analýzach časových radov v domácich výskumoch je nejednotnosť použitej metodiky, nejednotnosť klasifikácie a dokumentácie a dokonca existencia rozdielnych verzií dát z rovnakých výskumov, čo vo svojej štúdii demonštruje na príklade dát z Československa a ČR J. Krejčí (2006). Veľké množstvo realizovaných medzinárodných komparatívnych výskumov napriek snahám budovať národné archívy zostáva mimo nich (napríklad Political Culture in Central and Eastern Europe PCE 2000 realizovaný v 11 stredo a východoeurópskych krajinách, koordinovaný Európskou univerzitou Viadrina v Nemecku). Napriek podpore vytvárania medzinárodných sietí archívov slabá podpora národnej archivácie v mnohých krajinách bráni tomu, aby bola reálna idea centrálnej distribúcie sociálnych dát. Participácia Slovenskej republiky v medzinárodných projektoch však nie je systematická, má skôr náhodný charakter a nie je zabezpečená ani kontinuita výskumných tímov na viacerých projektoch. Niektoré oblasti výskumu nie sú na Slovensku pokryté vôbec.

Podobne ako v iných krajinách aj na Slovensku je stále dôležitejším kritériom fungovania vedy jej efektivita. Ako upozorňuje Krejčí (2006), kvantitatívny výskum býva kritizovaný z hľadiska efektivity využitých nákladov. Prieskumy v medzinárodných výskumoch síce nevyžadujú vyššie finančné nároky na realizáciu národného výskumu, no zabezpečujú použitie kvalitnejších metodologických nástrojov a postupov a okrem toho ponúkajú porovnateľné dáta za iné krajiny. Zároveň je to prostriedok zapájania národnej vedy do medzinárodných výskumných projektov, čím sa zvyšuje množstvo informácií o spoločnosti.

Ako upozorňuje Krejčí (2006), pre udržanie a ďalší rozvoj národnej participácie účasť v medzinárodných porovnávacích výskumoch nemôže byť samoúčelná. Zmyslom nemá byť produkcia množstva dát, ale najmä ich využitie pri overovaní teoretických predpokladov, identifikácii nových skutočností, systematickej analýze a publikácii výsledkov. Východiskom pre formuláciu priorít a koncepcie výskumu by mal byť vždy konkrétny problém a potreba naň odpovedať, nie metóda sama. Preto by mala byť účasť v medzinárodných projektoch vedená smerom k vytváraniu samostatnej a špecifickej oblasti výskumu.

Význam rozvíjania archívu

Rozvíjanie archívu je možné len postupným dopĺňaním jeho fondov o ďalšie, štandardizovaným spôsobom zaarchivované výskumy. Najvhodnejším pokračovaním je kompletizácia výskumov z medzinárodných porovnávacích programov, ku ktorým je najdôkladnejšie spracovaná dokumentácia a dátové súbory. Dlhodobé a opakované programy EVS, ESS, ISSP vytvárajú predpoklady pre zvýšenie kvality metodologických postupov práve z dôvodu možnosti porovnávať ich tak v čase, ako aj so zahraničnými skúsenosťami. Hoci sa Slovenská republika už viackrát zapojila do takýchto programov, problémom najmä pri príprave dotazníkov a udržiavaní metodologických zásad je, že nedochádza k zachovávaniu kontinuity riešiteľských tímov, čo ukazuje aj tabuľka č. 3. Nestabilita riešiteľských tímov, neexistencia dôkladnej dokumentácie realizovaných výskumov znižujú pre

pokračovateľov možnosti efektívneho rozvíjania už zavedených postupov. Rizikom rozdrobenosti infraštruktúry výskumov, ako aj riešiteľských síl je, že zvyčajne sa vždy začína vstupovať do projektov akoby od úplného začiatku. Práve z tohto dôvodu je dôležitá existencia prehľadného a centrálneho zdroja informácií a integrovaného zásobníka otázok už niekedy použitých vo výskumoch.

Tabuľka č. 3: **Najväčšie medzinárodné výskumné programy**

Názov	Roky participácie SR	Kontakt, realizátor
ISSP*	1992 Sociálne nerovnosti 1996 Národná identita 1998 Náboženstvo 2001 Sociálne nerovnosti 2002 Rodina a zmena rodových rolí 2003 Národná identita 2004 Občianstvo	Sociologický ústav ČSAV, Praha Sociologický ústav SAV Sociologický ústav SAV a MVK Sociologický ústav SAV a ÚVVM Sociologický ústav SAV a ÚVVM Sociologický ústav SAV a FiFUK Sociologický ústav SAV a FiFUK
EVS**	1991 European Value Survey 1999 European Value Survey	FOCUS Sociologický ústav SAV a MVK
WVS***	1990 World Value Survey 1995 World Value Survey 1999 World Value Survey	V. Rak, M. Boguszak, I. Gabal H. D. Klingemann, Berlín Z. Kusá, SÚ SAV
ESS	2004 European Social Survey II	Spoločenskovedný ústav SAV, Košice

Zdroj: SASD, vlastný výskum. * Napriek tomu, že ISSP je počas celého obdobia koordinovaný jednou inštitúciou za Slovensko, riešiteľské tímy, ktoré pripravovali preklady dotazníkov, zber dát a ich spracovanie boli takmer vždy iné. ** V prípade výskumu EVS sú uvádzané viaceré informácie o autoroch výskumu za SR. Podľa web stránky EVS (www.jdsurvey.net/web/evs1.htm) boli na Slovensku realizované 3 výskumy – v roku 1991 pod vedením Jána Řeháka z Prahy (za celé Československo), v roku 1998 pod vedením Hansa Klingemanna z Berlína a v roku 1999 pod vedením Zuzany Kusej z Bratislavy. Nezrovnalosti pravdepodobne vyplývajú z prekrývania sa viacerých údajov dvoch výskumných programov EVS a WVS, ktoré boli v mnohých krajinách realizované v rámci jedného prieskumu. *** Podľa oficiálnych web stránok WVS (www.worldvaluessurvey.org/statistics/index.html) boli na Slovensku až tri kolá prieskumu – v roku 1990 pod vedením Vladimíra Raka, Mareka Boguszaka a Ivana Gabala z Prahy (za celé Československo), v roku 1995 uskutočnila prieskum agentúra AISA a zodpovedným riešiteľom bol Hans Dieter Klingemann z Berlína a v roku 1999 viedla prieskum Z. Kusá zo SÚ SAV v Bratislave.

Archív SASD s dostatočnou podporou odbornej obce a verejnosti prispeje k jeho plnohodnotnému členstvu v medzinárodných štruktúrach a sieťach archívov sociálnych dát a výskumných programov. Tým spätne môže pozdvihnúť kvalitu nielen odborných diskusií o charaktere slovenskej spoločnosti a jej zmeny. V prípade dlhodobej perspektívy fungovania SASD vzniká predpoklad na členstvo v paneurópskej organizácii archívov sociálnych dát CESSDA. To by umožnilo integráciu SASD do systému medzinárodnej výmeny dát a prístup spoločenských vedcov zo Slovenska do archívov dát ostatných členských organizácií. Zároveň by to znamenalo možnosť využívať slovenské dátové súbory výskumníkom zo zahraničia, čo však už SASD v súčasnosti, aj keď s veľmi obmedzenými zdrojmi, umožňuje.

Výskumná a informačná činnosť SASD – katalogizácia existujúcich výskumov

Súčasný stav archivácie sociálnych dát ukazuje na slabú stránku sociálnych vied na Slovensku, ktorou je absencia dlhodobejšej katalogizácie reprezentatívnych (ale nielen ich) výskumov realizovaných na území Slovenskej republiky. Využitím vyhľadávacích služieb zahraničných archívov sociálnych dát umožňuje po fragmentoch skladať skúsenosť Slovenskej republiky, prípadne aj bývalého Československa s medzinárodnými porovnávacími výskumami. Horšia situácia je v prípade vyhľadávania informácií o výskumoch realizovaných samostatne výskumníkmi zo Slovenska bez medzinárodnej podpory. V prípade takýchto výskumov je spoločenskovedná obec odkázaná na individuálne výskumy a rešerše v dostupných odborných publikáciách (napríklad produkcia Inštitútu pre verejné otázky IVO), v odborných časopisoch (Sociológia, Sociologický časopis, elektronický časopis Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach *Človek a spoločnosť* (www.saske.sk/cas/index.html)) či elektronické zdroje aj v zahraničí. Dôležitým zdrojom informácií o už realizovaných výskumoch môžu byť aj inštitúcie, ktoré realizujú reprezentatívne výskumy na Slovensku, alebo ktoré sú vlastníkmi autorských práv na výskumy. V súčasnosti na Slovensku absentuje spracovanie a prehľad ďalších výskumov, ktoré boli na Slovensku realizované rôznymi štátnymi alebo verejnými inštitúciami (Ústav pre výskum verejnej mienky, Novinársky študijný ústav, Univerzita Komenského, Národné osvetové centrum a podobne) aj súkromnými inštitúciami (IVO, MVK, FOCUS, GfK a iné, podrobnejšie v tabuľkách č. 4 a č. 5) a existuje hrozba, že mnohé z nich sa už nebudú dať kompletne rekonštruovať, teda nebude možné získať kompletné dáta aj s príslušnou dokumentáciou. Odborná verejnosť tak doteraz nemá možnosť porovnávať, prípadne vôbec využívať výsledky veľkého množstva výskumov, ktoré boli u nás realizované. Jedným z dôvodov je neexistencia prehľadu o realizovaných reprezentatívnych výskumoch, druhým závažným dôvodom je rozptýlenosť dát a dokumentácie medzi rôznymi riešiteľmi a vlastníkmi, často bez možnosti zistiť zodpovedného riešiteľa. Prípadnou stratou alebo zničením nearchivovaných dát a dokumentácie z výskumov hrozí vznik veľkých materiálnych škôd, pretože realizácia jedného samostatného reprezentatívneho výskumu na Slovensku stojí v súčasnosti priemerne 400 až 900 tisíc Sk. Tiež môže dôjsť k strate dát a údajov z výskumov z obdobia do roku 1992, keď bolo na území Slovenska realizovaných iba niekoľko málo reprezentatívnych výskumov.

Vytvorenie funkčného a metodologicky kvalitného archívu sociálnych dát môže mať spätné účinky na zvyšovanie kvality výskumov slovenských výskumných inštitúcií (tabuľka č. 4), ktoré môžu pri príprave projektov vychádzať z už existujúcich skúseností a zároveň môže vytvoriť nové kritériá posudzovania kvality práce už pôsobiacich agentúr a inštitúcií pre výskum verejnej mienky (tabuľka č. 5), najmä ich metodologických postupov. Ako vidieť na prípade niektorých verejných inštitúcií, ich história hovorí o permanentnej zmene identity, zmene organizačných štruktúr, s čím súvisia aj personálne zmeny. Inštitucionálna nestabilita a prípadná nenávratná strata výstupov z výskumov taktiež ohrozujú možnosti ďalšieho aj verejného využívania výsledkov výskumov týchto inštitúcií, a tým vytvára hrozbu plytvania verejnými zdrojmi. Existencia integrovaného katalógu informácii o sociálnych výskumoch umožňuje efektívne narábanie so zdrojmi (najmä verejnými) tým, že umožňuje vyhnúť sa duplicite výskumov na rovnakú tému v rovnakom období, alebo že umožní primerané rozloženie opakovaných výskumov v súlade so vznikajúcou periodicitou tematických výskumov.

Využitím kombinácie domácich aj zahraničných dostupných zdrojov je ako prvý krok možné vytvoriť základný zoznam už realizovaných sociologických výskumov na Slovensku. Nie je to však v silách malého nešpecializovaného tímu výskumníkov. Preto aj nasledujúci zoznam (tabuľka č. 6) ukazuje len na niektoré sociologické výskumy, ktoré sú archivované v zahraničných archívoch sociálnych dát, alebo na odkazy o nich narazili autori tohto textu v poslednom období. Vytvorenie kompletného zoznamu si vyžaduje dlhodobú systematickú prácu špecializovaných pracovníkov.

Otváranie vedy a podpora kritického myslenia

V tomto prehľade existujúcich zdrojov dát pre potreby podpory výskumu a rozvoja sociálnych vied v Slovenskej republike nie je možné uviesť všetky existujúce zdroje. Nie sú uvedené ani všetky pracoviská, ktoré sa niekedy podieľali nejakým spôsobom na vytváraní dátových súborov z reprezentatívnych výskumov. Nie sú tu uvedení individuálni riešitelia, ktorí disponujú výstupmi z reprezentatívnych kvantitatívnych výskumov. Text sa podrobnejšie nezaoberal ani inými zdrojmi dát – kvantitatívnymi výskumami, ktoré neboli realizované na reprezentatívnej vzorke populácie Slovenskej republiky, výskumami vybraných populácií alebo reprezentatívnymi štatistickými zisťovaniami Štatistického úradu Slovenskej republiky. Cieľom bolo vytvoriť základný prehľad pre budúce podrobné výskumy v oblasti kompletizácie a katalogizácie informácií o výskumoch a dát z výskumov realizovaných na Slovensku od vzniku empirickej sociológie. Zároveň bolo cieľom ukázať na možnosti integrácie slovenských vied o spoločnosti do širšieho medzinárodného kontextu a na možnosti medzinárodných porovnávacích štúdií.

Do budúcna je cieľom archívu SASD zhromažďovať staršie, ale aj novo vznikajúce dátové súbory a archivovať ich. K naplneniu tohto cieľa je však nevyhnutná podpora zo strany najširšej obce sociálnych vedcov v Slovenskej republike, ale aj v zahraničí, ktorým sú služby archívu SASD určené. Najvýraznejšou pomocou a podporou archívu zo strany vedeckého spoločenstva je informovanie pracovníkov spravujúcich archív SASD o nekatalogizovaných výskumoch, prípadne aj ponuka podkladov (dátové súbory a dokumentácia) z výskumov, ktoré majú mnohí výskumníci v osobných archívoch. Do budúcnosti je potrebné pre plnohodnotné fungovanie archívu SASD realizovať niekoľko nasledujúcich krokov, nadväzujúcich na súčasnú základnú podobu archívu.

1. Zozbierať, katalogizovať a zaarchivovať už existujúce výskumy realizované akademickými pracoviskami v SR od roku 1990.
2. Zozbierať, katalogizovať a archivovať reprezentatívne výskumy realizované v SR súkromnými inštitúciami a organizáciami sídliacimi v SR.
3. Zozbierať, katalogizovať a archivovať reprezentatívne výskumy realizované v SR zahraničnými inštitúciami a archivované v zahraničných archívoch.
4. Zozbierať, katalogizovať, vytvoriť samostatné dátové súbory za SR a archivovať výskumy z reprezentatívnych výskumov populácie spoločného Československa.
5. Zozbierať, katalogizovať a archivovať výskumy realizované v SR, ktoré neboli uskutočnené na reprezentatívnej vzorke populácie SR (projekt výskumu samospráv SÚ SAV, trvalo udržateľný rozvoj miest a podobne).

Všetky tieto kroky majú viesť k základnému cieľu, ktorým je vytvorenie primeranej infraštruktúry pre kvalitný výskum v oblasti sociálnych vied, primeraný situácii, keď sa stáva Slovenská republika súčasťou širších kultúrnych aj politických celkov. Cieľom je vytvoriť podmienky pre vyvážené vzťahy verejnosti aj verejných a vládnych inštitúcií k sociálnym vedám a výsledkom sociologických výskumov. Na druhej strane je kvalitná infraštruktúra podmienkou vytvorenia kritickej a otvorenej vedeckej a odbornej diskusie vo vnútri spoločenstva sociálnych vedcov. Týmto je možnosť spätne formovať demokratický charakter spoločnosti, ktorý je podmienkou slobodného vedeckého bádania. Aj z histórie sociologických prieskumov na Slovensku je ešte stále prítomná silná skúsenosť s nedemokratickými režimami, ktoré sociologické prieskumy ak nie úplne zakazovali, tak ich výrazne obmedzovali. Je skúsenosť s podmienkami, keď je znížená možnosť získať od respondentov slobodne deklarované a neskreslené informácie a názory. Význam prieskumov verejnej mienky pre podporu a rozvoj demokracie sa podrobne rozoberá aj v štúdiách J. Krejčího. (2004b, 2004c) Okrem toho, mnohé z faktov, ktoré ukážu výsledky výskumu, bývajú argumentmi pri prijímaní mnohých rozhodnutí zo strany vlády alebo výkonných inštitúcií vlády. Krejčí uvádza rôzne prístupy vysvetľujúce vplyv prieskumov na praktickú politiku. Na

jednej strane stoja autori (Krejčí (2004b) uvádza autorov Manza a Cook), ktorí identifikujú silný korelačný vzťah medzi publikovanými výsledkami a politikou vlád, na druhej strane mnohí autori (napríklad Page medzi Krejčím uvádzanými autormi), hovoria, že význam tohto vzťahu nemožno preceňovať, keďže väčšina prieskumov musí z analýz vylúčiť veľké množstvo faktorov, ktoré majú vplyv aj na verejnú mienku, aj na rozhodnutia vlád. Okrem toho sú často zanedbávané aj súvislosti vplyvu samotnej politiky na verejnú mienku. Aj preto je reálna sila dopadu výskumov na politiku skôr predmetom teoretických úvah a dohadov. (Krejčí, J., 2004b) V politickom živote a pri udržiavaní demokratického fungovania spoločnosti sa reprezentatívne prieskumy často javia ako dôležitý nástroj spätnej väzby medzi politikmi a voličmi. No ako upozorňuje Krejčí (2004b), na to, aby mohli plniť túto úlohu, musia fungovať kontinuálne, teda aj v dobe, keď je do volieb ešte ďaleko. Dôležitou črtou výskumov volebných preferencií je aj to, že umožňujú dopĺňať výsledky volieb o informácie a názory aj tých, ktorí sa na voľbách nezúčastnili. Podobne ako je to aj v prípade iných, tematicky zameraných sociologických prieskumov. Okrem verejného významu prieskumov a ich systematického a štandardizovaného zverejňovania má systematická archivácia aj ďalšiu úlohu. Umožňuje verejnú kontrolu nad kvalitou dát, a tak aj vytvára tlak na skvalitnenie výskumu. (Krejčí, J., 2002a)

Podmienkou realizácie takýchto cieľov, ktoré umožňujú rozvoj kvalitného spoločenskovedného bádania je spoločné budovanie obsahu, fondov a kvality archívu čo najširšou sociologickou komunitou. Či už vo forme zasielania informácii na adresu SASD o realizovaných sociologických výskumoch, dopĺňaním chýbajúcich informácii k archivovaným dátam a dokumentácii, prispievaním do fondov archívu vlastnými archivovanými výskumami, prípadne aj korigovaním archivovaných informácii v prípade ak obsahujú nejaké nepresnosti. Otváranie individuálnych a špecializovaných archívov je cestou k vytváraniu otvorenej a reflexívnej vedy v Slovenskej republike.

Tabuľky a zoznamy

Tabuľka č. 4: **Inštitúcie realizujúce reprezentatívne výskumy v Slovenskej republike** (autori výskumov a vlastníci autorských práv)

Typ pracoviska		Názov
Akademické	SAV www.sav.sk	Sociologický ústav, Spoločenskovedný ústav (Košice), Ústav politických vied, Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie, Ekonomický ústav, Prognostický ústav, Centrá excelentnosti (napríklad Centrum excelentnosti "Kolektívne identity" SAV)
	Univerzitné www.uniba.sk www.truni.sk www.ukf.sk www.umb.sk	Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave (Katedra sociológie, Katedra politológie), Fakulta managementu, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity (Katedra sociológie), Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Na akademických pracoviskách realizovali reprezentatívne výskumy aj centrá a inštitúty, ktoré už v súčasnosti neexistujú a výsledky výskumov sú zatiaľ nedostupné (viac Krivý, Gyárfášová, 2004).
Verejnoprávne a štátne		Centrum mediálneho výskumu Slovenského rozhlasu SRo (predtým Odbor mediálneho výskumu SRo (OMV SRo)) Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR (ÚVVM) Inštitút pre výskum práce a rodiny (vznikol v roku 2003 zlúčením Výskumného ústavu práce, sociálnych vecí a rodiny a Medzinárodného strediska pre štúdium rodiny, v roku 2004 k nim bol pričlenený Výskumný a vzdelávací ústav bezpečnosti práce) www.vupsvr.gov.sk/index.php?nodeid=133 Kultúrne observatórium Národného osvetového centra NOC (pôvodne Ústav výskumu kultúry a verejnej mienky Národného osvetového centra – ÚVKVM NOC, predtým Kabinet výskumu verejnej mienky, predtým Mediálne informačné centrum) Národné literárne centrum Národné hudobné centrum www.hc.sk ÚIPŠ – Ústav informácií a prognóz školstva www.uips.sk Ministerstvo dopravy a spojov SR (spolupráca s OZ PPP)
Súkromné a občianske združenia a inštitúcie*		Inštitút pre verejné otázky IVO www.ivo.sk Občianske združenie Partnerstvo pre prosperitu OZ PPP www.3p.sk S.P.A.C.E. INEKO www.ineko.sk Transparency International www.transparency.sk Sasakawa Peace Foundation www.fns.uniba.sk/zp/sasakawa Denník SME www.sme.sk Denník Pravda www.pravda.sk

Zdroj: vlastný výskum. * Medzi občianskymi združeniami a súkromnými inštitúciami sú uvedené tie, ktoré v minulosti realizovali nejaké reprezentatívne tematické prieskumy. Napríklad OZ PPP realizovalo tri ročníky reprezentatívneho výskumu *Občania Slovenska a elektronické služby verejnej správy* v rokoch 2003, 2004, 2005 (v spolupráci s IT asociácie Slovenska – ITAS, MDS SR a Agentúrou MVK) a výskum *Elektronické voľby 2003*. Nadácia Sasakawa Peace Foundation realizovala vo februári 2006 výskum *Darcovstvo a dobročinnosť* (www.partnerstva.sk/buxus/docs/SASAKAWA_Prieskum_Darcovstvo_dobrocinnost.pdf).

Tabuľka č. 5: **Agentúry a inštitúcie na prieskum verejnej mienky v Slovenskej republike**

Názov	**Rok vzniku**	**Web adresa**	**Charakter**	**Členstvo v profesijných združeniach**
ACNielsen Slovakia	1993	http://acnielsen.com	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	
Agentúra sociálnych analýz ASA, s.r.o.	1995		Súkromná spoločnosť, s.r.o.	
AKO, s.r.o. Agentúra pre psychologický prieskum trhu, reklamy a médií[11]	1991	www.ako.sk	Súkromná spoločnosť, s. r. o	SAVA
DICIO, s. r.o. media & marketing consulting	1995	www.dicio.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	SAVA
Feedback, s.r.o., Bratislava	–	www.feedback.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	ESOMAR[12]
FOCUS, s r.o. Marketing & Social Research	1991	www.focus-research.sk	Súkromná spoločnosť, s. r. o.	SAVA, ESOMAR
Gfk Slovakia, Inštitút pre prieskum trhu	1991	www.gfk.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	SAVA, ESOMAR
KMG, s.r.o.	1995	www.kmg.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	ESOMAR
MARKANT, s. r.o. agentúra pre marketingový a sociálny výskum	1997	www.markantonline.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	SAVA, ESOMAR
MEDIAN SK	1997	www.mediansk.sk/home_s.htm	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	
Polis Slovakia, s.r.o.	1999		Súkromná spoločnosť, s.r.o.	
Kultúrne observatórium NOC (pôvodne Ústav výskumu kultúry a verejnej mienky Národného osvetového centra –ÚVKVM NOC, predtým Kabinet výskumu verejnej mienky, predtým Mediálne informačné centrum)	2005 (2001, 80. roky)	www.nocka.sk/ko	Príspevková organizácia Ministerstva kultúry SR	
Centrum mediálneho výskumu SRo, predtým Odbor mediálneho výskumu SRo (OMV Sro)	2006 (1996, predtým súčasná Agentúra MVK)	www.slovakradio.sk/inetportal/index.php?page=../omv	Rozpočtová organizácia Slovenský rozhlas	
Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR (ÚVVM)		www.statistics.sk (priama linka na ÚVVM nie je)	Rozpočtová organizácia, Štatistický úrad SR	
Sonda S		Nedostupné podrobnejšie informácie		
Názory		Nedostupné podrobnejšie informácie		
Agentúra MVK	1996		Do roku 1996 súčasť SRo, potom súkromná spoločnosť, s.r.o.	
RCA Research, s.r.o.	2001	www.rca-research.com/	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	ESOMAR, INMAR
Respond Slovakia, s.r.o., Žilina	1999	http://www.respond.cz/onas.htm	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	
TAMBOR Slovakia, s.r.o.	1997	www.tambor.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	SAVA
TNS AISA Slovakia, s.r.o. (pôvodne AISA Slovensko, s.r.o.)	2005 (1991)	www.tns-aisa.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	SAVA, ESOMAR
TNS SK, s.r.o.	1995	www.tns-global.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	SAVA
Manager & Marketing Service, s.r.o	1996	www.mamservice.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	
Markwin, s.r.o., Košice	1995	www.markwin.sk	Súkromná spoločnosť, s.r.o.	

Zdroj: Vlastný výskum, Zeman (2003). Údaje o členstve v Slovenskej asociácii výskumných agentúr (SAVA) založenej v roku 1999 sú z júla 2006 (www.sava.sk). Podmienkou členstva v SAVA je aj prihlásenie sa do Európskej spoločnosti pre výskum trhu a verejnej mienky ESOMAR (www.esomar.org).

Tabuľka č. 6: **Výskumy realizované na Slovensku nearchivované vo verejne prístupných archívoch na Slovensku**[13]

Názov výskumu	**Rok zberu dát**	**Zúčastnené krajiny**	**Vlastník autorských práv (dát)**	**Archivované v**	**Poznámka**
Civic Culture	60. roky	ČSSR	Almond, Verba		Nie je známa existencia dátového súboru
Image of the World in the Year 2000	1967	ČSSR	J. Galtung, International Peace Research Institute, Oslo, Institute for Philosophy and Sociology, Czechoslovak Academy of Sciences, Prag	ZA	N=1178
Czechoslovak Social Structure and Mobility Surveys 1978 and 1984	1978, 1984	ČSSR		SDA	
Medzinárodný výskum zbližovania robotníckej triedy a inteligencie	1979	ČR, SR, BG, HU, NDR, PL, ZSSR	Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, SAV. In: Roško (1986)		Nie je známa existencia dátového súboru

[11] Agentúra realizuje len kvalitatívny výskum, uvedená v zozname je z dôvodu členstva v SAVA.

[12] Agentúra uvádza na svojich stránkach členstvo v ESOMAR, na stránkach ESOMAR však v júli 2006 ako členská organizácia pôsobiaca na Slovensku nebola uvedená.

[13] Zoznam výskumov archivovaných v Slovenskom archíve sociálnych dát (SASD) ako aj v Dátovom archíve Sociologického ústavu SAV nájdete na príslušných web stránkach uvedených v tabuľke č. 1.

Výskum spoločenského vedomia obyvateľstva	1983-1984	ČSSR, ČR 2x, SR 1x (1984)	Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, SAV. In: Foret (1987)		
Výskum religiózneho vedomia	1985	ČSSR	Federálny štatistický úrad, In: Foret (1987)		
International Victimization Survey	1988-1992		J.J.M. vanDijk, Pat Mayhew	ICPSR	
International Crime Victim Survey (ICVS)	1989-1997		ICVS International Working Group, Anna Alvazzi del Frate, Jan J.M. van Dijk, John van Kesteren, Pat Mayhew, Ugi Svekic	ICPSR	
Czechoslovakian 1990 Pre-Election Survey	1990	CS	H.-D. Klingemann, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, M. Boguszak, I. Gabal, V. Rak, Association for Independent Social Analysis, Prag	ZA	
Czechoslovakian 1990 Post-Election Survey	1990	CS	H.-D. Klingemann, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, M. Boguszak, I. Gabal, V. Rak, Association for Independent Social Analysis, Prag	ZA	
Post Communist Citizens 1990-1991	1990-1992	CS		ZA, SDA	
New Democracies Barometer	1990-1995			TÁRKI	
Economic Expectations and Attitudes 1990-1998 (EEA)	1990-1998	ČR, SR	Sociologický ústav AV ČR, Praha	SDA	
WVS World Value Survey	1990 1999				
Consolidation of Democracy in Central and Eastern Europe 1990-2001: Cumulation PCP I und II	1990 – 2001		J. Hartl, Institute of Sociology, Prag, J. Misovic, IVVM – Public Institute for Public Opinion Research, Prag, CSSR, Z. Mansfeldová, Institute of Sociology, Academy of Science of the Czech Republic, Prag, Tschechien, L. Bruszt, Institute of Political Science, Central European University, Budapest, J. Simon, Institute for Political Science of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Ungarn, R. Markowski, Institute of Political Science, Polish	ZA	SK 2001

			Academy of Sciences, Warschau, Polen, R. Siemienska-Zochowska, Institute of Sociology, University of Warsaw, Warschau, Polen a ďalší.		
The Pulse of Europe	1991	CS	D.S. Kellermann, Times Mirror Center for The People & The Press, Washington, DC	ZA	N=920
Party Systems and Electorals Alignements in CEE		ČR, SR		TÁRKI	
Dismantling of the Social Safety Net and Its Political Consequences in East Central Europe	1991	ČR, SR, Maďarsko, Poľsko...		TÁRKI	
O vzťahu čs. populácie k náboženstvu a Biblii	1991	ČS	The British and Foreign Bible Society (Swindon, England) a The Lauusanne Commitee for World Evangelization (Oxford, England) (54 otázok) v 10 krajinách), In: Prudký (2000).		
Sociálna spravodlivosť	1991 1995	ČR, SR ČR, (SR?)		SDA	
Ženy v sociálnej štruktúre 1991	1991	ČR, SR		SDA	
New Europe Barometers I-V	1991-1998		Rose, R., University of Aberdeen. Centre for the Study of Public Policy	UK Data Archive	
ISSP Social Inequality 1992	1992	ČSFR	Sociologický ústav AV ČR, Praha	SDA	
Strategies and Actors of Social Transformation and Modernisation	1993	ČR, Slovensko, Poľsko		SDA	
Values and Political Change in Post-communist Europe	1993-1994		Miller, W.L., University of Glasgow. Department of Politics, White, S., University of Glasgow. Department of Politics, Heywood, P., University of Glasgow. Department of Politics	UK Data Archive	
Social Costs of Transition 1995 (SOCO)	1995	ČR, Maďarsko, Poľsko, SR a bývalá NDR	Institute of Human Sciences, Vienna	SDA, TÁRKI	
The Evaluation of	1996 –		K. Roberts, University of	ZA	N = 800

Programs to assist young Unemployed in Post Communist East-Central Europe	1998		Liverpool, GB, C. Fagan University of Liverpool, GB, K. Foti, Institute of World Economics, Budapest, Ungarn, B. Jung, A. Kurzynowski, T. Szumlic, Warsaw School of Economics, Polen, S. Kovatcheva, Universität Plovdiv, Bulgarien, L. Machacek, Slowakische Akademie der Wissenschaften, Bratislava, Slowakische Republik, J. Tholen, Universität Bremen, Deutschland		nereprezen-tatívny
Young Self-employed and their Support Systems in former Communist Countries	1996 – 1998		K. Roberts, University of Liverpool, GB, C. Fagan University of Liverpool, GB, K. Foti, Institute of World Economics, Budapest, Ungarn, B. Jung, A. Kurzynowski, T. Szumlic, Warsaw School of Economics, Polen, S. Kovatcheva, Universität Plovdiv, Bulgarien, L. Machacek, Slowakische Akademie der Wissenschaften, Bratislava, Slowakische Republik, J. Tholen, Universität Bremen, Deutschland	ZA	N = 400, nereprezen-tatívny
Coping with Government in the FSU/ECE	1996-1998		Miller, W.L., University of Glasgow. Department of Politics, Koshechkina, T.Y., Ukrainian Surveys and Marketing, Kyiv, Ukraine, Grodeland, A.B., University of Glasgow. Department of Politics	UK Data Archive	
Aufbruch – boh po komunizme	1997	ČR, SR....	Zulhener, Tomka In: Prudký (2000)	TÁRKI	
Political Culture in Central and Eastern Europe PCE	2000	ČR, SR, Poľsko....	European University Viadrina and Frankfurt Institute for Transformation Studies, www.democraticvalues.eu.tf, www.kircheundreligion.de.tf	Olaf Mueller, Frankfurt (Oder)	
New Europe Barometer VI	2001		Rose, R., University of Aberdeen. Centre for the Study of Public Policy	UK Data Archive	
Conzoomer 2005 (Slovenský spotrebiteľ na prahu 3. tisícročia – 1999, Slovenský	2001-2006	SR	United Consultants (Marian Timorický, Marián Hrabovský) (In: Trend Špeciál, 9. 2. 2006)		N= 5 478 (2005)

spotrebiteľ 2003)					
European Quality of Life Survey	2003		European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions	UK Data Archive	
Returned Skilled Labour Migrants: from the United Kingdom to Slovakia	2003	SR	Williams, A., University of Exeter. Department of Geography, Balaz, V., University of Exeter. Department of Geography	UK Data Archive	N = 186, nereprezen-tatívny
Transatlantic Trends Survey	2004		Craig Kennedy, German Marshall Fund of the United States, Natalie La Balme, German Marshall Fund of the United States, Pierangelo Isernia, University of Siena-Italy, Philip Everts, University of Leiden-The Netherlands, Richard Eichenberg, Tufts University	ICPSR	
ESS round 2 (European Social Survey 2004 / 2005)	2004		R. Jowell and the Central Co-ordinating Team	NSD	

Zdroj: vlastný výskum, SDA, Krejčí (2006). Z praktických dôvodov sú názvy mnohých výskumov ponechané v pôvodnej anglickej verzii, aby ich bolo možné v zahraničných dátových archívoch ľahšie vyhľadať.

Zoznam č. 1: **Siete medzinárodných výskumných projektov, archívov sociálnych dát a zdrojov sociálnych dát**

CEORG Central European Opinion Research Group Foundation
www.ceorg-europe.org

CEPS/INSTEAD – Centre d´Études de Populations, de Pauvreté et de Politiques Socio-Économiques/International Network for Studies in Technology
www.ceps.lu

CESSDA – Council of European Social Science Data Archives – disponuje Integrovaným datovým katalógom IDC (International Data Catalogue)
www.cessda.org, http://dasun3.essex.ac.uk/CESSDA/IDC)

CSES – Comparative Study of Electoral Systems
www.cses.org , www.umich.edu/~nes/cses/

CSPP – Centre for the Study of Public Policy – realizovalo výskumy demokracie, súkromného podnikania, sociálneho kapitálu, volieb, sociálneho zabezpečenia a chudoby – Projekt New Democracies Barometer (NBD) – aj s údajmi za Slovensko
www.cspp.strath.ac.uk

ECPR – European Consorcium for Political Science
www.essex.ac.uk/ECPR

EDAN – East European Archives Network
www.gesis.org

Elections Around the World – volebné výsledky z celého sveta
www.electionworld.org

ESS – Európsky sociálny výskum
www.europeansocialsurvey.org

EuReporting (European System of Social Reporting and Welfare Measurement) – prehľad dátových služieb štatistických úradov v EÚ
www.gesis.org/en/social_monitoring/social_indicators/EU_Reporting/index.htm

EUROSTAT
http://europa.eu.int/comm/eurostat/

EVS – Európsky výskum hodnôt
www.jdsurvey.net/web/evs1.htm, www.europeanvalues.nl

FFS – Family and Fertility Surveys
www.unece.org/ead/pau/ffs

GESIS (Gesellschaft Sozialwissenschaftlicher Infrastruktureinrichtungen)
www.gesis.org

IASSIST – International Association for Social Science Information Systems and Technology
http://datalib.library.ualberta.ca/iassist/

ICPSR – Inter-university Consortium for Political and Social Research – najväčší dátový katalóg na svete, ktorý organizuje kurzy a podporuje výučbu, poskytuje analytické a technické služby
www.icpsr.umich.edu

IFDO – International Federation for Data Organizations
www.ifdo.org

ISSP – Medzinárodný program sociálnych výskumov
www.issp.org

ISSR – Institute for Social Science Research at the University of California in Los Angeles
www.sscnet.ucla.edu/issr/da/index.html

MADEIRA – Multilingual ACCES to DATA Infrastructures of The European Research Area
www.madeira.net

NESSIE – Network of Economic and Social Sciences in Europe
http://nessie.essex.ac.uk/

World Database of Happiness
www.eur.nl/fsw/research/happiness/

WVS – Svetový výskum hodnôt
www.worldvaluessurvey.org/statistics/index.html

Zdroj: SASD, vlastný výskum

Zoznam č. 2: **Iné zdroje sociálnych dát**

Názov	**Adresa**
CIA	www.cia.gov/cia/publications/factbook/
CIS – Úrad vlády SR – Centrum informačných stratégií	www.government.gov.sk/cis
Election Guide	www.electionguide.org
Elections Around the World	www.electionworld.org
EUROBAROMETER	europa.eu.int/comm/public_opinion/
European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions	www.eurofound.eu.int
EUROSTAT	europa.eu.int/comm/eurostat/
IASSIST – International Association of Social Science Information Service & Technology	www.iassistdata.org
INFOSTAT Inštitút informatiky a štatistiky	www.infostat.sk
ISSR – Institute for Social Science Research (University of California, Los Angeles)	www.sscnet.ucla.edu/issr/
Human Mortality Database	www.mortality.org
Lijphart Elections Archive	http://dodgson.ucsd.edu/lij
Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky	www.culture.gov.sk
Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR	www.employment.gov.sk
Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky	www.justice.gov.sk
Ministerstvo školstva Slovenskej republiky	www.education.gov.sk
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky	www.minv.sk
MORESS – Mapping of Research in European Social Sciences and Humanities	vt-www.bonn.iz-soz.de/moress
Population Ageing Project	www.unece.org/ead/pau
Sociografické mapovanie rómskych osád na Slovensku	www.vlada.gov.sk/romovia/list_faktov.php
Studies from Eastern Europe	www.gesis.org/en/data_service/eastern_europe
Štatistický úrad Slovenskej republiky	www.statistics.sk
Transparency International	www.transparency.org

Zdroj: SASD a Krejčí (2006)

Miroslav Tížik *(1973) vyštudoval sociológiu na Katedre sociológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde v súčasnosti pôsobí ako odborný asistent. Doktorskú dizertačnú prácu obhájil v roku 2006 na tému* Renesancia náboženských

pospolitostí na Slovensku. *Okrem sociológie novej religiozity sa pedagogicky venuje aj interpretatívnej sociológii a sociologickej teórii Pierra Bourdieua.*

Miloslav Bahna *(1975) vyštudoval sociológiu na Katedre sociológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a informatiku na Fakulte elektrotechniky a informatiky Slovenskej technickej univerzity v Bratislave. Je odborným pracovníkom Sociologického ústavu SAV a doktorandským študentom sociológie na Katedre sociológie Univerzity Komenského v Bratislave. V súčasnosti sa venuje sociológii migrácie a rodiny.*

LITERATÚRA

FORET, M., 1987: Metodologická specifika vícenásobných výzkumů religiozity. In: Sociologický časopis, ročník 23, č. 3, s. 268-282.

HAUSSTEIN, B. (ed.), 2001: Social Science Data Archives in Eastern Europe. Köln, ZA, 2001. Web: www.gesis.org/en/data_service/eastern_europe /news/NAF2001.pdf.

ILLNER, M., 1968: "Archiv společensko vědních informací – nový pomocník empirické sociologie", In: Sociologický časopis 4, 1968, s. 507-510

KREJČÍ, J., 2002a: Datové služby pro českou sociologii. Sociologický časopis, 2002, Vol. 38, No. 1-2, s. 125-138.

KREJČÍ, J., 2002b: Acces to Czech Social Survey Data. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2002, Vol. 38, No. 6, s. 809-826.

KREJČÍ, J., 2004a: Úvodem. In: Krejčí, J., (ed.), 2004: Kvalita výzkumů volebních preferencí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 9-11.

KREJČÍ, J., 2004b: Volební průzkumy a společnost. In: Krejčí, J., (ed.), 2004: Kvalita výzkumů volebních preferencí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 13-35.

KREJČÍ, J., 2004c: Podmínky pro realizaci výběrových šetření v České republice. In: Krejčí, J., (ed.), 2004: Kvalita výzkumů volebních preferencí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 67-86.

KREJČÍ, J., 2006: Mezinárodní sociálněvědní komparativní výzkum a Česká republika: přehled výzkumů a dostupných dat. Sociologický časopis, 2006, Vol. 42, No. 1, s. 149-174.

KRIVÝ, V. – GYÁRFÁŠOVÁ, O., 2004: Výskumy volebných preferencií a volebné analýzy na Slovensku. In: Krejčí, J., (ed.), 2004: Kvalita výzkumů volebních preferencí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 203-230.

LEBEDA, T. – KREJČÍ, J. – LEONTIYEVA, Y., 2004: Výzkumy preferencí realizované v ČR. In: Krejčí, J., (ed.), 2004: Kvalita výzkumů volebních preferencí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 51-66.

MACHONIN, P. (et al.), 1969: Československá společnost. Epocha, Bratislava.

PRUDKÝ, L., 2000: Výzkum hodnot, víry a religiozity „Probuzení" (Aufbruch"). In: Sociologický časopis, ročník 36, č. 3.

Rodina aj kariéra pre zdravie. In: Príloha kariéra, SME, 8.8.2006, s. 29.

TÍŽIK, M., 2004: Problémy pri prispôsobovaní dotazníkov v medzinárodných kompara-tívnych výskumoch národným špecifikám In: Škodová, M. (ed.),: Česko-slovenské sociologické dny. Sborník z konference. Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha, 2004, s. 7-15.

ZEMAN, M., 2003: Piaty rok činnosti Slovenskej asociácie výskumných agentúr (SAVA). In: Sociológia, ročník 35, č. 4, s. 366-368.